

Visie op tuinbouw

Oost-Betuwe

Een transparante visie op de toekomstige ontwikkeling van de regionale tuinbouwsector

Voorwoord

Voor u ligt een wetenschappelijk onderzoeksrapport naar de toekomst van de tuinbouw in het gebied Oost-Betuwe. Een uniek gebied ingeklemd tussen de steden Arnhem en Nijmegen. Binnen die centrale ligging in de stadsregio kent het gebied van oudsher een agrarische traditie. Aangezien “rendementen uit het verleden, geen garantie geven voor de toekomst”, kun je niet zorgvuldig genoeg zijn in het doen van uitspraken over de toekomst.

Het is dan ook om die reden dat Rabobank Oost Betuwe in samenwerking met de Greenport Arnhem-Nijmegen opdracht heeft gegeven aan het directoraat Kennis en Economisch Onderzoek (KEO) van Rabobank Nederland, onderzoek te verrichten naar de toekomstmogelijkheden voor de tuinbouw in Oost-Betuwe. Het gebied Oost-Betuwe is hierbij gedefinieerd als de gemeenten Lingewaard en Overbetuwe. Een logisch samenhangend gebied van gemeenten die in toenemende mate op elkaar zijn aangewezen.

De tuinbouw is een belangrijke sector in dit gebied. Het is daarom en vanwege de gerelateerde agribusiness van groot belang te weten hoe de vitaliteit van de sector naar de toekomst toe kan worden gewaarborgd. Vanuit onze worteling in deze sector hebben wij dit onderzoek dan ook graag mede geïnitieerd.

Hartelijk dank aan alle partijen die een bijdrage hebben geleverd aan de totstandkoming van dit rapport. In het bijzonder geldt dit onze partners die dit onderzoek mede mogelijk hebben gemaakt.

Ik spreek de wens en de verwachting uit dat dit rapport partijen bij elkaar brengt en de handen ineen laat slaan om gezamenlijk te werken aan een gezonde toekomst voor de tuinbouw in Oost-Betuwe.

Marco Hofland
Directievoorzitter Rabobank Oost Betuwe

Visie op tuinbouw in Oost-Betuwe

Een transparante visie op de toekomstige ontwikkeling
van de regionale tuinbouwsector

Rabobank Nederland
september 2008

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	3
2.	Economisch belang en structuur van de Oost-Betuwse tuinbouwsector	4
	2.1 Inleiding	
	2.2 Bedrijvendynamiek en -structuur	
	2.3 Werkgelegenheidsstructuur en -ontwikkeling	
	2.4 Oppervlaktegebruik	
	2.5 Toegevoegde waarde primaire sector	
	2.6 Toegevoegde waarde tuinbouwcluster	
	2.7 Conclusie	
3.	Concurrentiekracht van de Oost-Betuwse tuinbouwsector	13
	3.1 Inleiding	
	3.2 Bedrijfseconomische situatie	
	3.3 Regionaal vestigingsklimaat	
	3.4 Sociaal-maatschappelijk draagvlak	
	3.5 Conclusie	
4.	Toekomst van de Oost-Betuwse tuinbouwsector	19
	4.1 Inleiding	
	4.2 Ruimte voor de (glas)tuinbouwsector	
	4.3 Marktontwikkeling in de (glas)tuinbouwsector	
	4.4 Ondernemersgedrag	
	4.5 Conclusie	
5.	Conclusie	25
	Bronnen	28
	Bijlage	30
	Colofon	31

1. Inleiding

De agrarische sector is van oudsher een belangrijke sector in Oost-Betuwe. Aan de oevers van de Rijn, Waal en Linge is door de eeuwen heen een landschap ontstaan met veel akker- en tuinbouw, (fruit)boomgaarden en bebouwing. Met Bergerden is hier in het afgelopen decennium een nieuwe grootschalige tuinbouwlocatie bijgekomen. Het tuinbouwgebied tussen Huissen en Angeren kent een veel langere historie, maar moet inmiddels nodig worden geherstructureerd. Naast de twee grote (glas)tuinbouwgebieden zijn ook elders in het gebied tuinbouwbedrijven gevestigd, waaronder bedrijven die in de toekomst zullen moeten stoppen of verhuizen.

De afgelopen jaren zijn diverse (tuinbouw)onderzoeken verricht in gemeente Lingewaard. Tot op heden ontbreekt het echter aan een integrale visie op de land- en tuinbouwontwikkeling in de regio. Het bundelen van de onderzoeksresultaten en het geven van een integrale visie is een wens van Rabobank Oost-Betuwe en diverse andere stakeholders, zoals Gemeente Lingewaard, Provincie Gelderland, Stadsregio Arnhem-Nijmegen, Greenport Arnhem-Nijmegen, LTO, GIBO Groep en Interpolis.

Rabobank Oost-Betuwe heeft daarom het directoraat Kennis en Economisch Onderzoek van Rabobank Nederland benaderd om een onderzoek te verrichten naar de economische betekenis en het toekomstperspectief van de sector.

Concreet gaat het om drie onderzoeksvragen:

- 1) Wat is de economische betekenis van de Oost-Betuwse tuinbouwsector?
- 2) Wat is de concurrentiekracht van de Oost-Betuwse tuinbouwsector?
- 3) Wat is het economische toekomstperspectief van de Oost-Betuwse tuinbouwsector?

Deze drie onderzoeksvragen vormen de leidraad van de voor u liggende studie. Zo wordt in hoofdstuk 2 de economische betekenis van de Oost-Betuwse tuinbouwsector geanalyseerd. Het gaat hier om het aantal tuinbouwbedrijven, de werkgelegenheid die de sector biedt, de toegevoegde waarde die in de sector wordt gecreëerd en welk oppervlaktegebruik er met de economische activiteit gepaard gaat.

Vervolgens staat in het derde hoofdstuk van deze studie de concurrentiekracht van de regionale tuinbouwsector centraal. Hierbij zoomen we in op de bedrijfseconomische prestaties, het Oost-Betuwse vestigingsklimaat en het sociaal-maatschappelijke draagvlak voor verdere ontwikkeling van de sector.

Hoofdstuk 4 behandelt tenslotte de ontwikkelingen die de toekomst van de Oost-Betuwse tuinbouwsector in belangrijke mate bepalen. Hierbij gaat het achtereenvolgens om de ruimtelijke ordeningsplannen in het gebied, de marktontwikkelingen in de tuinbouwsector en het gedrag van de ondernemers. De studie besluit in hoofdstuk 5 met de belangrijkste conclusies en aanbevelingen.

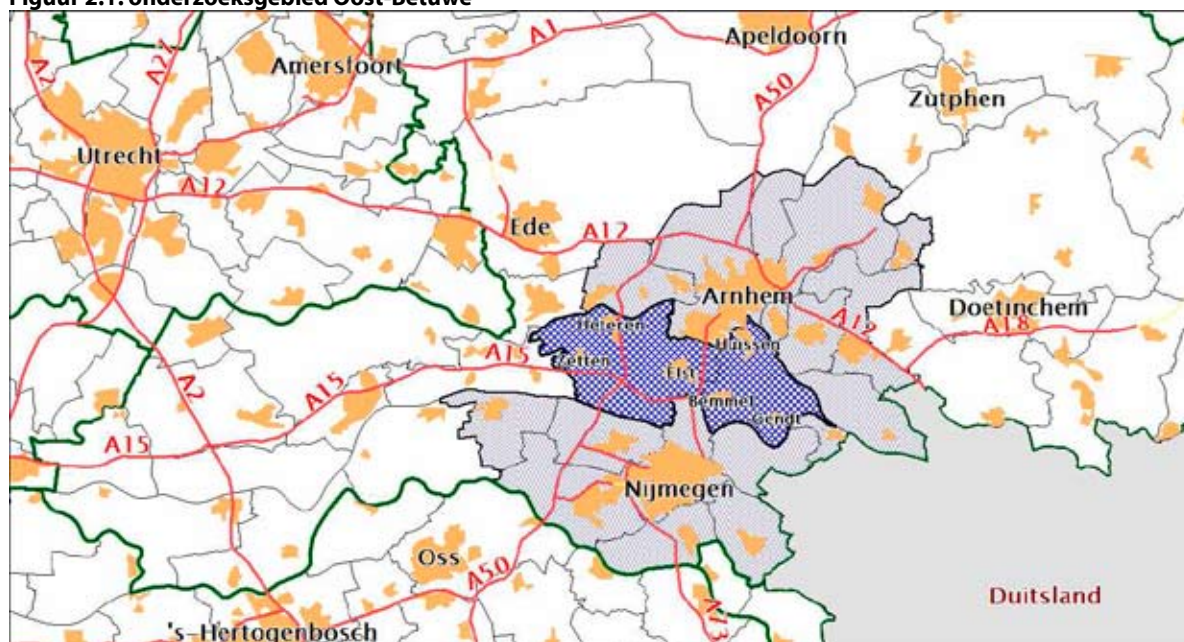
Rabobank Nederland
September 2008

2. Economisch belang en structuur van de Oost-Betuwse tuinbouwsector

2.1 Inleiding

De agrarische sector is van oudsher een belangrijke sector in de oostflank van de Betuwe. Aan de oevers van de Rijn, Waal en Linge is door de eeuwen heen een kleinschalig landschap ontstaan met veel akker- en tuinbouw, (fruit)boomgaarden en bebouwing. Op dit moment neemt de landbouw bijna 73% van het oppervlak van het onderzoeksgebied in beslag.¹ Het onderzoeksgebied is gedefinieerd als de som van de gemeenten Overbetuwe en Lingewaard (zie figuur 2.1) en wordt in het vervolg van deze studie aangeduid als Oost-Betuwe.

Figuur 2.1: onderzoeksgebied Oost-Betuwe

Bron: Rabobank

Zoals gebruikelijk in Nederland wordt het grootste deel van de landbouwgrond in Oost-Betuwe benut door bedrijven met graasdieren en grasland (zie tabel 2.1). Daarnaast is de akkerbouw qua bedrijvenpopulatie en areaalgebruik van groot belang. In termen van werkgelegenheid en productie domineert echter de tuinbouw. Dit onderdeel van de agrarische sector levert de grootste bijdrage aan de ontwikkeling van de regionale economie.

Tabel 2.1: agrarische bedrijven in Oost-Betuwe, 2007

	Aantal bedrijven met...	Grondgebruik (ha)
Akkerbouw	209	4.000
Vollegrondstuinbouw	167	730
Glastuinbouw	176	200
Graasdieren en grasland	364	5.120
Hokdieren ²	84	-

Bron: CBS Landbouwtellingen

In dit hoofdstuk staat de economische betekenis van deze tuinbouwsector centraal. Aan de hand van de samenstelling van de bedrijvenpopulatie, de werkgelegenheid, het oppervlaktegebruik en de bruto

¹ Gezamenlijk beslaan de gemeenten Overbetuwe en Lingewaard circa 18.400 ha. Bijna 13.400 ha hiervan is landbouwgrond, oftewel 73% van het totale grondoppervlak. In Nederland wordt gemiddeld 66% van het grondoppervlak door de agrarische sector benut (CBS Bodemstatistiek, 2003).

² Cijfers met betrekking tot het grondgebruik van agrarische bedrijven met hokdieren zijn helaas niet bekend.

toegevoegde waarde wordt de economische positie van de Oost-Betuwse tuinbouwsector beschreven. In paragraaf 2.6 brengen we bovendien de toegevoegde waarde van het gehele tuinbouwcluster, dus inclusief toeleveranciers en afnemers, in termen van toegevoegde waarde in kaart. Het hoofdstuk besluit met een conclusie.

2.2 Bedrijvendynamiek en -structuur

In 2007 telde Oost-Betuwe **246 tuinbouwbedrijven**.³ Hiermee neemt het onderzoeksgebied ruim de helft van de bedrijvenpopulatie in Arnhem/Nijmegen voor zijn rekening en vertegenwoordigt zij respectievelijk 14% en 2% van de Gelderse en landelijke tuinbouwsector (zie tabel 2.2). Binnen het onderzoeksgebied is ruim tweederde van de tuinbouwbedrijven op het grondgebied van gemeente Lingewaard gevestigd. Een concentratie die nog sterker tot uiting komt als de glastuinbouwbedrijven in de analyse centraal worden gesteld.

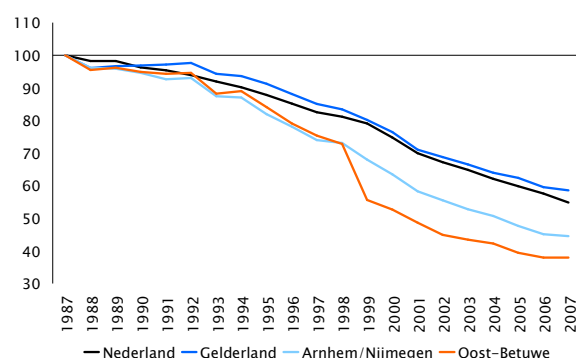
Tabel 2.2: tuinbouwbedrijven in Oost-Betuwe, 2007

	Tuinbouwbedrijven	...met tuinbouw op vollegrond	...met tuinbouw onder glas
Nederland	13.506	12.019	7.762
Gelderland	1.765	1.667	800
Arnhem/Nijmegen	444	335	286
Lingewaard	169	76	141
Overbetuwe	77	91	35
Oost-Betuwe	246	167	176

Bron: CBS Landbouwtellingen

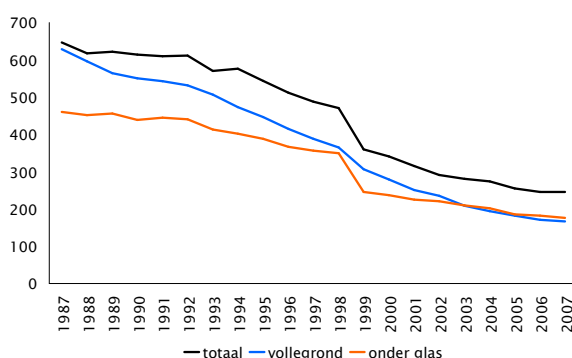
Het aantal tuinbouwbedrijven is de afgelopen decennia sterk afgenomen (zie figuur 2.2). Zo telde Oost-Betuwe twintig jaar geleden nog bijna 650 tuinbouwbedrijven. De sterke daling wordt in de eerste plaats veroorzaakt door het proces van schaalvergroting. Zo zien we dat de gemiddelde bedrijfsomvang van een vollegrondsbedrijf in Oost-Betuwe de afgelopen twintig jaar is toegenomen van 2 tot ruim 3,5 hectare. Bovendien is de gemiddelde bedrijfsomvang van glastuinbouwbedrijven meer dan verdubbeld. Ondanks deze schaalvergroting blijft de gemiddelde bedrijfsomvang van de tuinbouwbedrijven in Oost-Betuwe achter bij het landelijke gemiddelde. Deze achterstand is de afgelopen twintig jaar zelfs toegenomen, wat erop wijst dat het aandeel van de tuinbouwsector in de regionale economie de afgelopen twintig jaar is afgenomen. Hierop komen we in paragraaf 2.4 terug.

Figuur 2.2: aantal tuinbouwbedrijven 1987-2007
Index, 1987 = 100

Bron: CBS Landbouwtellingen, bewerking Rabobank

Figuur 2.3: aantal tuinbouwbedrijven in Oost-Betuwe, 1987-2007

Bron: CBS Landbouwtellingen, bewerking Rabobank

Een deel van de daling van het aantal tuinbouwbedrijven heeft een statistische achtergrond. Zo wordt de knik in 1999 veroorzaakt door de Waalsprong. Hierdoor behoorden de (glas)tuinbouwbedrijven die voorheen op het grondgebied van de voormalige gemeente Elst waren gevestigd, 'ineens' tot de

³ Het gaat hierbij om bedrijven die, al dan niet onder glas, groenten, fruit, bloemen, bloembollen, laan-, sier- en vruchtbomen, tuinbouwzaden en/of kruiden telen.

gemeente Nijmegen. In de lijn van COROP-gebied Arnhem-Nijmegen⁴ zien we de knik niet terug, waaruit blijkt dat de Oost-Betuwse tuinbouwsector zich in 1999 niet anders heeft ontwikkeld dan volgens de algemene dalende trend.

2.3 Werkgelegenheidsstructuur en -ontwikkeling

De totale werkgelegenheid in de tuinbouwsector van Oost-Betuwe is niet exact vast te stellen. Dit heeft te maken met de specifieke situatie in de tuinbouwsector, waarin relatief veel gebruik wordt gemaakt van gezins-, tijdelijke en inleenkrachten. Op basis van de structuur van de tuinbouwsector is het aantal banen wél te ramen. Hiervoor maken we gebruik van kengetallen van het Productschap Tuinbouw en het CBS.

Voor Oost-Betuwe komt deze raming uit op ruim **2.200 banen** (zie tabel 2.3). Dit is bijna 15% van de werkgelegenheid in de Gelderse tuinbouwsector en bijna 8% van de totale werkgelegenheid in het gebied.⁵ Bijna de helft hiervan betreft tijdelijke werkgelegenheid (zie figuur 2.4). Onder 'tijdelijke krachten' verstaan we scholieren, huisvrouwen en buitenlandse krachten die in dienst zijn van het desbetreffende tuinbouwbedrijf. Met 'inleenkrachten' doelen we op mensen die niet in dienst zijn van een tuinbouwbedrijf, maar bijvoorbeeld van een uitzendbureau. Ook hierbij gaat het in het algemeen om scholieren en buitenlandse krachten.

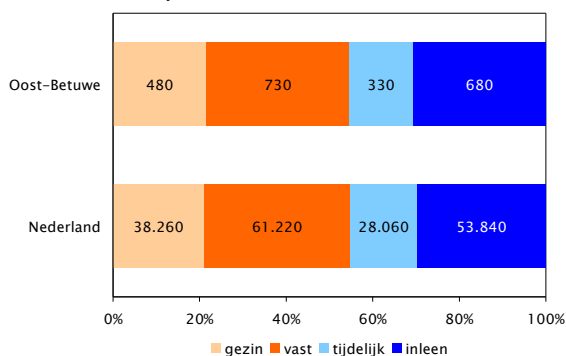
Tabel 2.3: werkgelegenheid in de tuinbouwsector in Oost-Betuwe, 2005

	Totaal aantal banen	Tuinbouwbanen	...waarvan tijdelijk/inleen
Nederland	7.495.270	181.380	81.900
Gelderland	902.440	15.090	6.460
Arnhem/Nijmegen	321.930	3.470	1.540
Lingewaard	13.070	1.680	780
Overbetuwe	14.770	540	230
Oost-Betuwe	27.850	2.220	1.010

Bron: LISA, Productschap Tuinbouw & CBS Landbouwtellingen, bewerking Rabobank

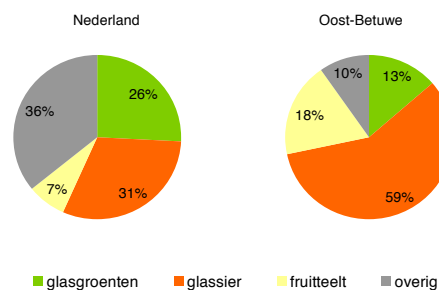
Bijna 60% van de werkgelegenheid in de Oost-Betuwse tuinbouwsector is geconcentreerd in de glassierteelt (bloemen en pot- en perkplanten; zie figuur 2.5). Daarmee laat dit onderdeel van de sector de fruitteelt (18%) en de glasgroenteteelt (13%) ver achter zich. Een constatering die ook opgaat voor de productie van de Oost-Betuwse (glas)tuinbouw. Hierop komen we in paragraaf 2.5 terug.

Figuur 2.4: werkgelegenheid in de Oost-Betuwse tuinbouwsector, 2005

Bron: Productschap Tuinbouw & CBS Landbouwtellingen, bewerking Rabobank

Figuur 2.5: werkgelegenheidsstructuur van de tuinbouwsector in Oost-Betuwe, 2005

Bron: Productschap Tuinbouw & CBS Landbouwtellingen, bewerking Rabobank

⁴ De COROP-indeling is een door het CBS gehanteerde regio-indeling waarbij Nederland wordt opgedeeld in veertig regio's. Het COROP-gebied Arnhem/Nijmegen bestaat uit de gemeenten Arnhem, Beuningen, Doesburg, Druten, Duiven, Groesbeek, Heumen, Lingewaard, Millingen aan de Rijn, Nijmegen, Overbetuwe, Renkum, Rheden, Rijnwaarden, Rozendaal, Ubbergen, Westervoort, Wijchen en Zevenaar.

⁵ Als we inzoomen op het aantal fulltime banen in Oost-Betuwe, dan neemt tuinbouwsector ruim 5% van de werkgelegenheid voor zijn rekening.

In Oost-Betuwe is evenals landelijk het aantal banen in de tuinbouwsector de laatste jaren gedaald. De afname heeft voor een deel te maken met de in de vorige paragraaf gepresenteerde afname van het aantal bedrijven. Verder zien we dat de Nederlandse (glas)tuinders in het algemeen steeds minder arbeidsintensief te werk gaan.

2.4 Oppervlaktegebruik

De Oost-Betuwse tuinbouwsector beslaat op dit moment **930 hectare tuinbouwgrond**. Dit is 1% van het Nederlandse en bijna 10% van het Gelderse tuinbouwareaal. Binnen COROP-gebied Arnhem/Nijmegen is bijna 54% van de tuinbouwgrond in de gemeenten Overbetuwe en Lingewaard geconcentreerd (zie tabel 2.4).

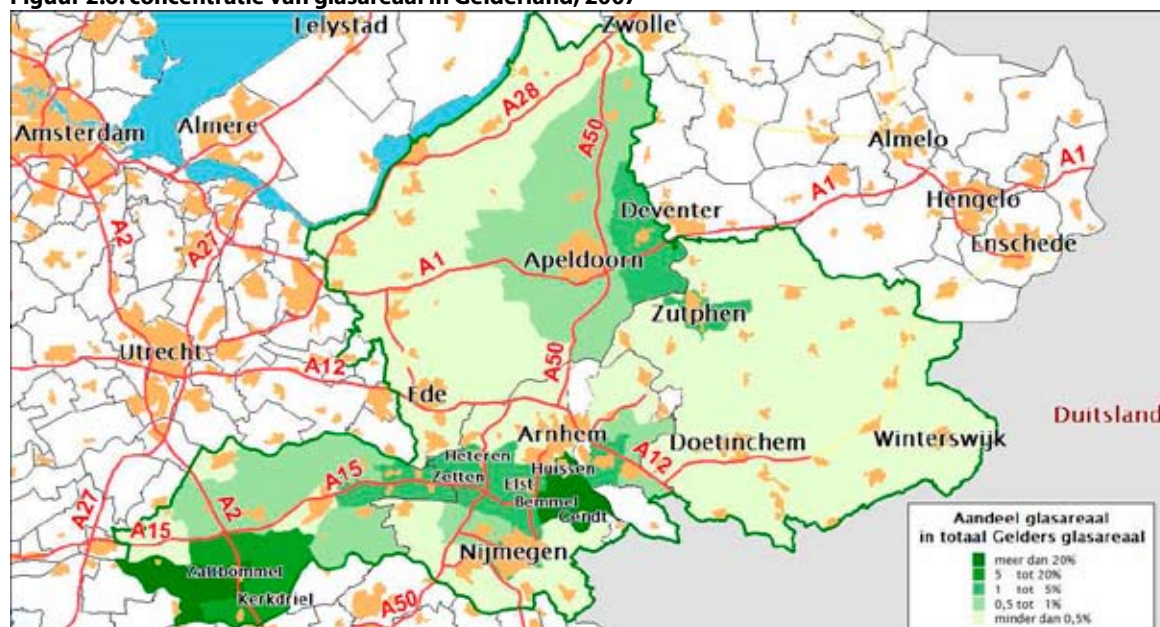
Tabel 2.4: tuinbouwareaal in Oost-Betuwe, 2007

	Tuinbouwgrond (ha)	...op vollegrond (ha)	...onder glas (ha)
Nederland	96.180	85.810	10.370
Gelderland	9.330	8.575	755
Arnhem/Nijmegen	1.730	1.470	260
Lingewaard	460	280	180
Overbetuwe	470	450	20
Oost-Betuwe	930	730	200

Bron: CBS Landbouwtellingen, bewerking Rabobank

Deze concentratie komt nog sterker tot uiting op het moment dat we het glasareaal in de analyse centraal stellen. Ruim driekwart van het glasareaal in Arnhem/Nijmegen is in Overbetuwe en Lingewaard geconcentreerd. Ook in figuur 2.6 zien we dit terug. Hieruit blijkt dat binnen de provincie Gelderland het overgrote deel van de glastuinders in de Bommelerwaard en de gemeente Lingewaard is gevestigd. Hiermee lijkt het concentratiebeleid van de Provincie haar vruchten af te werpen.

Figuur 2.6: concentratie van glasareaal in Gelderland, 2007

Bron: CBS Landbouwtellingen, bewerking Rabobank

Deze conclusie is echter te voorbarig. Het aandeel glasareaal in de Bommelerwaard en gemeente Lingewaard in het totale Gelderse glasareaal is de afgelopen decennia nagenoeg gelijk gebleven.⁶ Nog

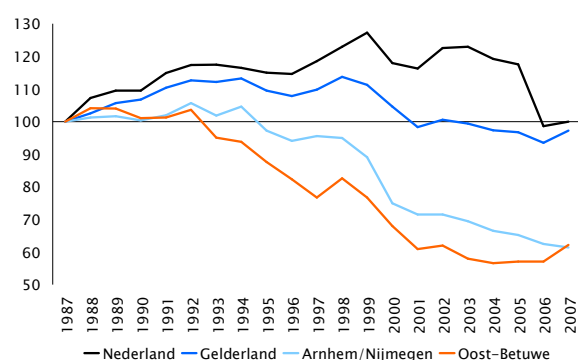
⁶ Dat het aandeel van het glasareaal in de Bommelerwaard en gemeente Lingewaard in het totale Gelderse glasareaal constant is gebleven, is met name te danken aan de sterke ontwikkeling die de glastuinbouwsector in de Bommelerwaard heeft doorgemaakt. Hier is het areaal de

altijd 35% van het Gelderse glasareaal ligt buiten de Bommelerwaard en gemeente Lingewaard. Pas de afgelopen twee jaar is het resultaat van het concentratiebeleid te merken en neemt het aandeel van de twee genoemde gebieden in het Gelderse glasareaal toe. Nu de ontwikkeling op Bergerden enigszins lijkt te stagneren, is het de vraag of deze trend op korte termijn een vervolg krijgt.

Dynamiek

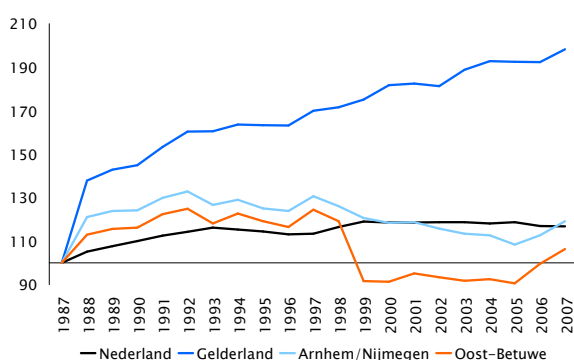
Evenals het aantal tuinbouwbedrijven en het aantal tuinbouwbanen is het totale tuinbouwareaal in Oost-Betuwe de afgelopen decennia afgenomen. Deze afname wordt grotendeels veroorzaakt door de sterke afname van het vollegrondsareaal (zie figuur 2.7). Binnen de vollegrondsteelten in Oost-Betuwe zien we vooral een afname van het areaal pit- en steenvruchten. Het areaal vollegrondsgroente is eveneens gedaald, terwijl het areaal boomkwekerijgewassen juist iets is toegenomen. Dit laatste was echter onvoldoende om de relatief sterke daling van het areaal pit- en steenvruchten te compenseren.

Figuur 2.7: ontwikkeling vollegrondsareaal, 1987-2007
Index, 1987 = 100

Bron: CBS Landbouwtellingen, bewerking Rabobank

Figuur 2.8: ontwikkeling glasareaal, 1987-2007
Index, 1987 = 100

Bron: CBS Landbouwtellingen, bewerking Rabobank

Uit figuur 2.8 blijkt dat ook het Oost-Betuwse glasareaal de afgelopen decennia nauwelijks is gegroeid.⁷ De regio blijft hiermee ver achter bij andere tuinbouwlocaties in de provincie, zoals bijvoorbeeld de Bommelerwaard. Hier is de afgelopen twintig jaar het glasareaal met 165 hectare uitgebreid.⁸ In Oost-Betuwe is het glasareaal in deze periode met slechts 12 hectare gegroeid.

Sterke dynamiek binnen het onderzoeksgebied

De afgelopen jaren heeft Bergerden echter voor een nieuwe impuls gezorgd. Hier worden vanaf 2003 gronden aan tuinders verkocht en is op dit moment 114 hectare glasareaal uitgegeven. Toch is het glasareaal in gemeente Lingewaard in deze periode met 'slechts' 27 hectare gegroeid. Hieruit blijkt dat sindsdien ook relatief veel Oost-Betuwse tuinders zijn gestopt.

Schaalvergroting

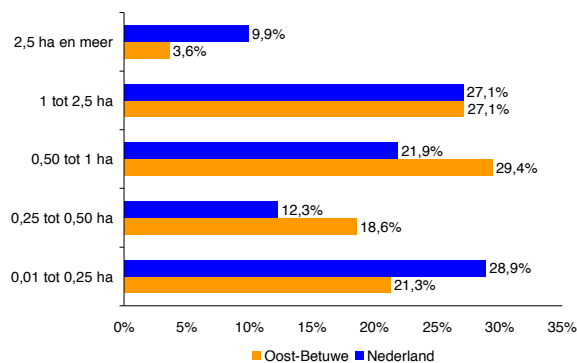
Hoewel het aantal bedrijven de afgelopen decennia sterk is afgenomen, bleef het areaal dus nagenoeg gelijk. Dit wijst op een duidelijke schaalvergroting en is gezien de hedendaagse eisen die aan de sector worden gesteld, een goede ontwikkeling. De gemiddelde bedrijfsomvang blijft nog wel achter bij het landelijk gemiddelde (zie ook paragraaf 2.2). Dit heeft met name te maken met een relatieve oververtegenwoordiging van het aantal bedrijven met een glasareaal tussen de 0,25 en 1 hectare (zie figuren 2.9 en 2.10). De (nog) kleinere bedrijven zijn in Oost-Betuwe ondervertegenwoordigd, maar dat geldt eveneens voor het aantal grote(re) glastuinbouwbedrijven.

afgelopen tien jaar met circa 100 ha gegroeid, terwijl het glasareaal in de gemeente Lingewaard met 23 ha is toegenomen. Deze groei is in zijn totaliteit in de afgelopen twee jaar gerealiseerd.

⁷ De knik in 1999 wordt veroorzaakt door de Waalsprong. Hierdoor behoorden de (glas)tuinbouwbedrijven die voorheen op grondgebied van gemeente Elst waren gevestigd, 'ineens' tot gemeente Nijmegen. In de lijn van COROP-gebied Arnhem-Nijmegen zien we de knik minder sterk terug, waaruit blijkt dat de regionale tuinbouwsector zich in dat jaar niet anders heeft ontwikkeld dan volgens de algemene dalende trend.

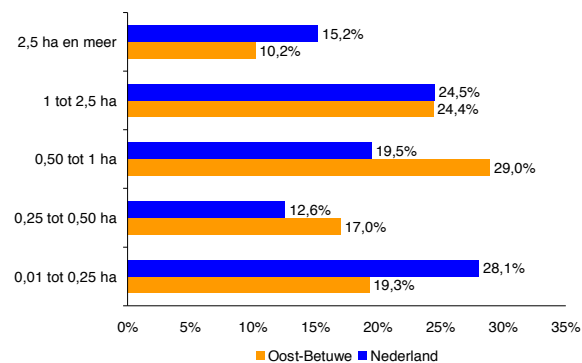
⁸ Bal, G.J. en S. Bulterman (2007), Samen werken aan een duurzame Bommelerwaard; Toekomstperspectief van de tuinbouwsector.

Figuur 2.9: glastuinbouwsector naar grootteklasse, 2002

Bron: CBS Landbouwtellingen, bewerking Rabobank

Figuur 2.10: glastuinbouwsector naar grootteklasse, 2007

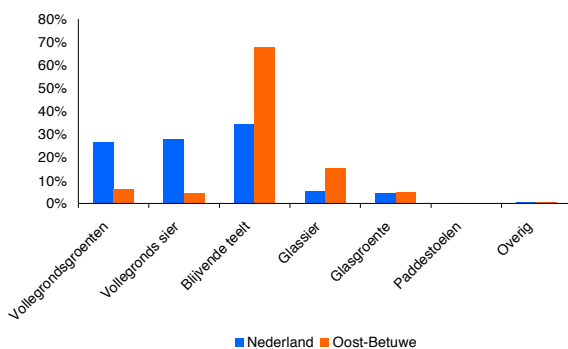
Bron: CBS Landbouwtellingen, bewerking Rabobank

Door het gereedkomen van de eerste fase van Bergerden is het aantal grote(re) glastuinbouwbedrijven de laatste jaren wel toegenomen. De kavels op Bergerden maken de vestiging van grote bedrijvigheid mogelijk en hebben de uitbreidingsmogelijkheden van de Oost-Betuwse tuinders vergroot. In het oude (glas)tuinbouwgebied Huissen-Angerer geldt dit (nog) niet. Aangezien in de toekomst een minimaal teeltoppervlak van 2,5 hectare noodzakelijk is om internationaal te kunnen concurreren⁹, is de herstructurering van dit gebied noodzakelijk. Voor sommige teelten zal kleinschalig opereren mogelijk blijven, maar hierbij gaat het om slechts bepaalde niches in de markt.¹⁰

Teeltstructuur

In figuur 2.11 zien we dat het oppervlaktegebruik van de Oost-Betuwse tuinbouwsector sterk verschilt van dat van Nederland als geheel. Met name de blijvende teelt en de glassierteelt zijn in Oost-Betuwe sterk vertegenwoordigd. In tabel 2.5 zien we dat de blijvende teelt haar sterke positie met name te danken heeft aan de appel- en perenteelt, terwijl de sterke vertegenwoordiging van de glassierteelt vooral zit in de pot- en perkplanten en de (diversiteit aan) snijbloemen.

Figuur 2.11: aandeel teeltoppervlak in totaal oppervlak, 2007

Bron: CBS Landbouwtellingen, bewerking Rabobank

Tabel 2.5: teeltoppervlak in Oost-Betuwe uitgesplitst naar teelt, 2007

Teeltsoort	Oppervlakte (ha)	Aandeel in NL (%)
Appels	327	3,5%
Peren	176	2,4%
Laan- en parkbomen	70	1,7%
Overige snijbloemen	33	4,8%
Broccoli	25	1,6%
Potplanten voor de bloei	24	2,9%
Perkplanten	24	4,9%
Pruimen	23	8,2%
Bloemkwekerijgewassen	22	0,9%
Vaste planten	14	1,1%
Overige pit- en steenvruchten	13	3,9%

Bron: CBS Landbouwtellingen, bewerking Rabobank

2.5 Toegevoegde waarde primaire sector

De tuinbouwsector in Oost-Betuwe realiseerde in 2005 een bruto toegevoegde waarde van ruim **60 miljoen euro**.¹¹ Hiermee vertegenwoordigt de regio 1,4% van de Nederlandse en 20% van de Gelderse productie. De glastuinbouwsector is in termen van toegevoegde waarde de kurk waarop de Oost-Betuwse tuinbouwsector drijft (zie figuur 2.12). Overigens geldt dit met name voor Lingewaard; in

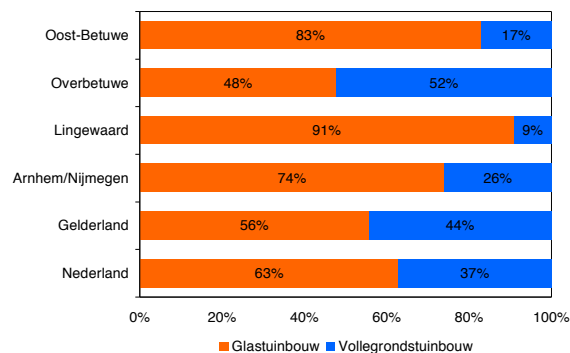
⁹ Zie o.a. Ruijs, M. & A. van der Knijff (2006), Uitbreiding glastuinbouw Bergerden noodzakelijk? Een kwalitatieve en kwantitatieve analyse.

¹⁰ Zie voor meer informatie: www.dewereldvanjip.nl. Jip verbeeldt de nieuwe generatie glastuinders. Aan de hand van het voorbeeld van deze toekomstige ondernemer wil de Rabobank tuinders buiten de gangbare paden laten nadenken over de bedrijfsstrategie.

¹¹ De bruto toegevoegde waarde is niet hetzelfde als de omzet of de productiewaarde. De bruto toegevoegde waarde is de omzet minus de gemaakte inkoopkosten. Oftewel, de economische waarde die is toegevoegd door inzet van eigen productiemiddelen (arbeid, kennis en kapitaal).

Overbetuwe wordt nog altijd 52% van de toegevoegde waarde in de vollegrondstuinbouw gerealiseerd.

Figuur 2.12: bruto toegevoegde waarde van de tuinbouwsector, 2005

Bron: Rabobank Nederland o.b.v. CBS, LEI en Rabobank

Tabel 2.6: bruto toegevoegde waarde van de tuinbouwsector binnen Oost-Betuwe, 2005

Aandeel in Oost-Betuwe	
Potplanten voor de bloei	13,5%
Overige snijbloemen	11,5%
Perkplanten	9,2%
Bladplanten	8,3%
Trostomaten	6,2%
Rozen	5,3%
Rode paprika	4,8%
Appels	4,4%
Fresia's	3,9%
Peren	3,6%
Komkommers	3,2%

Bron: Rabobank Nederland o.b.v. CBS, LEI en Rabobank

Qua teelten zien we dat veruit de meeste toegevoegde waarde in de pot- en perkplanten wordt gerealiseerd (zie tabel 2.6). Ook de snijbloemen vertegenwoordigen een groot deel van de toegevoegde waarde. En hoewel de vollegrondsteelten –en dan met name de appels, peren en laan- en perkbomen– qua teeltoppervlak nog duidelijk naar voren kwamen, zien we deze qua waardecreatie minder terug.

2.6 Toegevoegde waarde tuinbouwcluster

Met behulp van een door Kennis en Economisch Onderzoek (KEO) ontwikkelde onderzoeksmethode kan de toegevoegde waarde van het gehele tuinbouwcluster, dus inclusief toeleveranciers en afnemers, in kaart worden gebracht. De basis voor de berekening vormen binnenlandse transactiestromen tussen tuinders enerzijds en toeleveranciers en afnemers anderzijds.¹² Op basis van cijfers van het Landbouw Economisch Instituut (LEI) en het CBS kunnen die transactiestromen worden vertaald in termen van bruto toegevoegde waarde. Door te kiezen voor bruto toegevoegde waarde is het mogelijk de economische waarden van de tuinbouwketen op te tellen tot de totaalwaarde van de keten.

Uit onze analyse blijkt dat de toeleveranciers, tuinders en afnemers (veilingen, groothandel) die in Oost-Betuwe zijn gevestigd samen een bruto toegevoegde waarde van circa **90 miljoen euro** realiseren (zie figuur 2.13). Het tuinbouwcluster vormt hiermee minimaal **7% van de Oost-Betuwse economie**.¹³ Met dit percentage laat de tuinbouwsector in Oost-Betuwe erkende tuinbouwgebieden als Aalsmeer en de Bollenstreek achter zich. Dit houdt in dat de tuinbouwsector relatief sterk geworteld is in de Oost-Betuwse economie.

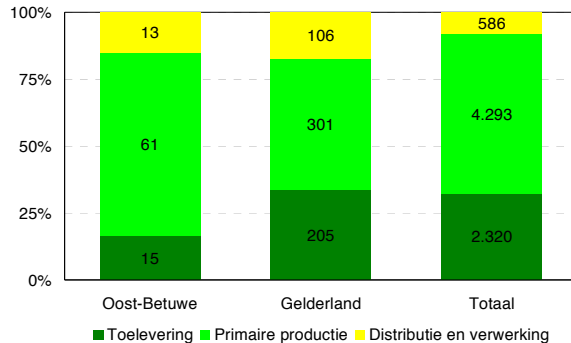
De toegevoegde waarde, die de distributeurs en verwerkers uit Oost-Betuwe creëren, is relatief groot. Dit is met name te danken aan Plantion (voorheen Veiling Oost Nederland), en de bedrijvigheid die hier omheen is gevestigd. Met het aanstaande vertrek van de veiling zal de toegevoegde waarde die in dit deel van de Oost-Betuwse tuinbouwketen wordt gerealiseerd, in de toekomst afnemen.

¹² De analyse beperkt zich tot de binnenlandse tuinbouwketen. Import-exportrelaties –hoe belangrijk die ook zijn– blijven in de analyse buiten beschouwing. Eenvoudigweg omdat hiervoor de benodigde bronnen niet voorhanden zijn. Voor meer toelichting op de gehanteerde onderzoeksmethodiek zie Bijlage.

¹³ We hebben het hier over een smalle definitie van het tuinbouwcluster, omdat indirecte relaties met de tuinbouwsector in de analyse niet zijn meegenomen. Bij indirecte relaties kan bijvoorbeeld worden gedacht aan de toeleveranciers van stekbedrijven en zakelijke dienstverleners. Bovendien wordt in de analyse de directe afzet van de primaire productie aan de detailhandel en horeca niet meegenomen en blijven import-exportrelaties buiten beschouwing. Dit alles zorgt ervoor dat de economische betekenis van de regionale tuinbouwsector nog groter zal zijn dan hier wordt gepresenteerd.

De vraag is echter of dit ook een probleem is voor de primaire sector in het gebied. Dit onderdeel van de tuinbouwketen vertegenwoordigt veruit het grootste deel van de toegevoegde die in het Oost-Betuwe tuinbouwcluster wordt gerealiseerd.

Figuur 2.13: bruto toegevoegde waarde van het tuinbouwcluster in € mln., 2005

Bron: Rabobank Nederland o.b.v. CBS, LEI en Rabobank

De tuinders blijken voor hun afzet maar in minimale mate afhankelijk van de distributiekanaal in de regio. Dit houdt in dat de relaties van deze bedrijven met de veiling, groothandelaren en transportbedrijven die in de regio zelf zijn gevestigd, kleiner zijn dan men zou verwachten. Zo wordt slechts 25% van de producten van de tuinders afgezet via bedrijven die in COROP-gebied Arnhem/Nijmegen zijn gevestigd. Distributiekanaal in het westen van ons land en Rivierenland, vormen belangrijkere relaties voor de in Oost-Betuwe gevestigde tuinders, dan de distributiekanaal die in de regio zelf voorhanden zijn.

De tuinders blijken voor hun inkoop van producten en diensten meer op de eigen regio georiënteerd. Zo wordt ruim 37% van de inkoop in COROP-gebied Arnhem/Nijmegen gedaan. Desondanks wordt dus ook 63% van de inkoop in de rest van het land gedaan. Met het vertrek van Hortimea (Coöperatief Koninklijk Tuinbouwcentrum Lent) kan worden aangenomen dat dit percentage de laatste jaren bovendien nog is toegenomen.¹⁴

Al met al vertegenwoordigen de in Oost-Betuwe gevestigde toeleveranciers maar een relatief beperkt deel van de totale toegevoegde waarde die in het Oost-Betuwse tuinbouwcluster wordt gerealiseerd. Slechts 16% komt voor rekening van dit onderdeel van de keten, terwijl dit aandeel landelijk gemiddeld 32% bedraagt.

2.7 Conclusie

De tuinbouwsector in Oost-Betuwe bestaat uit ruim 240 bedrijven, die op ongeveer 930 hectare tuinbouwgrond met ruim 2.200 werknemers ruim 60 miljoen euro aan toegevoegde waarde realiseren. Qua teeltoppervlak is de vollegrondsteelt dominant, maar in termen van toegevoegde waarde en werkgelegenheid domineert de glastuinbouw. Met name pot- en perkplanten vormen een belangrijke economische pijler onder de Oost-Betuwse tuinbouwsector, terwijl ook snijbloemen en enkele groenteteelten een belangrijke bijdrage aan de ontwikkeling van die sector leveren.

Qua grondgebruik springen de appel, peren, laan- en perkbomen in het oog. Qua productie(waarde) vallen deze teelten echter bij de eerder genoemde onderdelen van de glastuinbouwsector in het niet. Het totale tuinbouwcluster in Oost-Betuwe, dat naast de primaire productie bestaat uit de bedrijven die directe relaties met de primaire sector onderhouden, realiseert een toegevoegde waarde van circa 90 miljoen euro.

Gedurende de afgelopen decennia is de sector in gemeente Lingewaard en gemeente Overbetuwe per saldo nauwelijks gegroeid. Het netto glasareaal in gemeente Lingewaard schommelde zo'n twintig jaar tussen de 145 en de 155 hectare en is de laatste twee jaren toegenomen tot bijna 180 hectare, terwijl het glasareaal in gemeente Overbetuwe al zo'n twintig jaar iets meer dan 20 hectare bedraagt. Het vollegrondareaal is in beide gemeenten de laatste jaren sterk afgenomen. Waar dit areaal in

¹⁴ De gegevens met betrekking tot de toegevoegde waarde die in het Oost-Betuwse tuinbouwcluster wordt gerealiseerd, hebben betrekking op de situatie in 2005. Op dat moment was Hortimea (Coöperatief Koninklijk Tuinbouwcentrum Lent) nog in Lent gevestigd en maakte zij dus deel uit van COROP-gebied Arnhem/Nijmegen. Op dit moment is Hortimea (Coöperatief Koninklijk Tuinbouwcentrum Lent) gevestigd in Cuijk en is zij onderdeel van het bedrijvenbestand in COROP-gebied Noordoost-Brabant.

andere tuinbouwgebieden vaak ten gunste komt van de glastuinbouw, is dit in Oost-Betuwe vooral benut voor de verdere ontwikkeling van de woningbouw.

Hoewel het hiermee lijkt dat de sector weinig dynamiek heeft gekend, is dit zeker niet het geval. Met de komst van Bergerden heeft de Oost-Betuwse tuinbouwsector een nieuwe impuls gekregen en is de gemiddelde schaalgrootte van de bedrijven toegenomen. De schaalvergroting heeft zich echter nog niet zo sterk gemanifesteerd als elders in het land, waardoor de gemiddelde bedrijfsgrootte van de (glas)tuinbouw nog altijd achterblijft. De herstructurering van Huissen-Angeren zal in ieder geval een bijdrage leveren aan het verder inlopen van deze achterstand.

De in dit hoofdstuk gepresenteerde cijfers maken duidelijk dat de opvangfunctie van gemeente Lingewaard voor glastuinbouwbedrijven de afgelopen jaren maar beperkt van de grond is gekomen. Pas de afgelopen twee jaar is het aandeel van de Oost-Betuwse glastuinbouwsector in de Gelderse glastuinbouwsector iets toegenomen. In het volgende hoofdstuk wordt op basis van een concurrentiekrachtanalyse nagegaan welke factoren aan deze ontwikkelingen ten grondslag liggen.

3. Concurrentiekracht van de Oost-Betuwse tuinbouwsector

3.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk is de economische positie van de Oost-Betuwse tuinbouwsector aan de hand van economische kengetallen in kaart gebracht. Die positie is echter aan allerlei ontwikkelingen onderhevig. In dit hoofdstuk gaan we hierop in en staan de factoren die de Oost-Betuwse tuinbouwsector sterk of juist zwak maken centraal. We kijken hierbij naar het gehele tuinbouwcluster, dus inclusief toeleveranciers en afnemers.

In paragraaf 3.2 gaan we in op de bedrijfseconomische concurrentiepositie van de tuinbouwsector in Oost-Betuwe. Hoe verhouden de bedrijfsresultaten in de tuinbouwsector zich tot die in andere sectoren in het onderzoeksgebied en tot die van de tuinbouwsector in andere regio's in ons land? Vervolgens gaan we in paragraaf 3.3 in op het Oost-Betuwse vestigingsklimaat voor de tuinbouwsector. Thema's die aan de orde komen zijn bereikbaarheid, ligging, imago, bedrijfsruimte en de samenstelling van de Oost-Betuwse arbeidsmarkt.

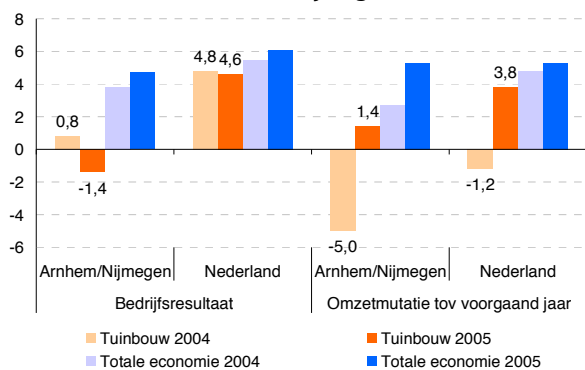
Tenslotte bestuderen we in paragraaf 3.4 het bestuurlijke en het daarmee samenhangende sociaal-maatschappelijke draagvlak voor verdere ontwikkeling van de tuinbouwsector. In hoeverre krijgt verdere ontwikkeling bij de overheid (lokaal en provinciaal) prioriteit? En wat is het draagvlak voor verdere ontwikkeling van de sector onder de lokale bevolking? Het hoofdstuk besluit in paragraaf 3.5 met een conclusie.

3.2 Bedrijfseconomische situatie

De bedrijfseconomische concurrentiepositie van de Oost-Betuwse tuinbouwsector is aan de hand van het Branche Informatiesysteem Rabobank (BIR) onder de loep genomen. De omvang van de Oost-Betuwse tuinbouwsector was in dit systeem te beperkt, waardoor we moesten kiezen om de bedrijfseconomische situatie in de tuinbouwsector in het COROP-gebied Arnhem/Nijmegen te onderzoeken.¹⁵ In dit gebied was de bedrijvenpopulatie van voldoende omvang om statistisch representatieve uitspraken over te doen.

Uit de BIR blijkt dat de gemiddelde *bedrijfsresultaten* van de tuinbouwsector -zowel vergeleken met de gemiddelde bedrijfsresultaten in de regio, als vergeleken met het landelijke gemiddelde in de tuinbouwsector- de afgelopen jaren is *achterbleven* (zie figuur 3.1). Dit geldt ook voor de ontwikkeling van de productie.¹⁶

Figuur 3.1: bedrijfseconomische situatie in de tuinbouwsector in Arnhem/Nijmegen, 2004-2005

Bron: Rabobank Nederland, bewerking EIM/Rabobank

De tegenvallende prestaties worden voor een belangrijk deel veroorzaakt door de relatief hoge kosten die de tuinbouwbedrijven in COROP-gebied Arnhem/Nijmegen jaarlijks maken. Op het moment dat de sector in staat blijkt om deze kosten te drukken, kan het qua bedrijfsresultaten in de toekomst weer concurreren met de andere (tuinbouw)regio's in ons land. Hiervoor is schaalvergroting en/of samenwerking met andere (kleine) bedrijven noodzakelijk.

¹⁵ De tuinbouwsector in Oost-Betuwe herbergt bijna tweederde van het totale aantal banen van de tuinbouwsector in COROP-gebied Arnhem/Nijmegen. De cijfers van COROP-gebied Arnhem/Nijmegen geven dus een goede indicatie van de situatie in Oost-Betuwe.

¹⁶ De ontwikkeling van de productie is te volgen met de Monitor Bedrijfsactiviteit die door Kennis en Economisch Onderzoek is ontwikkeld. Deze monitor geeft de financiële activiteit van het lokale bedrijfsleven weer. De metingen in de monitor zijn gebaseerd op de financiële mutaties in de rekening-courant van het bedrijfsleven en geven een goede indicatie van de regionale productie per sector.

Enkele kanttekeningen

Bovenstaande cijfers schetsen een ongunstig beeld als het gaat om de bedrijfseconomische prestaties van de Oost-Betuwse tuinbouwsector. Hierbij moet echter de kanttekening worden geplaatst dat de cijfers onderling per teelt en per bedrijf kunnen verschillen. Dit houdt in dat enkele teelten/bedrijven zich gunstiger en enkele teelten/bedrijven zich minder gunstig hebben ontwikkeld dan de cijfers hiervoor aangaven.

3.3 Regionaal vestigingsklimaat

Met de Nota Ruimte werd het belang van de Nederlandse tuinbouwsector onderkend en kreeg de ontwikkeling van de sector een plek in het nationale beleid. Vijf ruimtelijke concentraties van de tuinbouwsector werden aangemerkt als 'Greenport' (Aalsmeer, Bollenstreek, Boskoop, Venlo en Westland/Oostland) en staan centraal in dit beleid. De vijf regio's werden gekozen vanwege hun internationaal vooraanstaande positie op de tuinbouwmarkt en de aanwezigheid van alle onderdelen van de tuinbouwketen (toeleveranciers, primaire productie en distributeurs).¹⁷

Hoewel de primaire productie in deze vijf gebieden haar plek moest behouden en daarom hier nieuwe ontwikkelingsruimte werd gecreëerd, wist het Rijk dat een deel van de locaties in deze van oudsher belangrijke tuinbouwgebieden moest worden geherstructureerd. Om die herstructurering mogelijk te maken, werden tien landbouwonwikkelingsgebieden (LOG's) aangewezen, waaronder Bergerden.

Dit houdt in dat Bergerden mede is ontwikkeld om verplaatsende bedrijven uit het westen van ons land een plek te geven. Bergerden is echter ook in het provinciale beleid opgenomen en is -zoals ook in het landelijke beleid is aangegeven- één van de locaties waarin de Gelderse tuinbouwsector moet worden geconcentreerd. Dit houdt in dat Gelderse solitaire bedrijven die willen uitbreiden een locatie in Bergerden zouden moeten verwerven.

Vestigingsplaatsfactoren

Bedrijven die op zoek zijn naar een nieuwe locatie beoordelen potentiële vestigingsplaatsen op diverse facetten. Bij de locatiekeuze worden veelal drie ruimtelijke schaalniveaus onderscheiden: nationaal, regionaal en lokaal.¹⁸ Bij nationale vestigingsplaatsfactoren kan bijvoorbeeld worden gedacht aan wet- en regelgeving, positie van de vakbonden, de omvang van de interne afzetmarkt, bedrijfscultuur et cetera. Bij lokale vestigingsplaatsfactoren gaat het bijvoorbeeld om de grondprijs van het te verwerven stuk land, de aanwezigheid van subsidiemaatregelen en de fysieke ontsluiting.

In deze paragraaf zullen we ingaan op de vestigingsplaatsfactoren die op het regionale niveau een rol spelen. Daarbij zoomen we vooral in op de zogenaamd 'klassieke' vestigingsplaatsfactoren, zoals de samenstelling van de arbeidsmarkt, de bereikbaarheid van het gebied, het imago en de beschikbare bedrijfsruimte. Meer indirecte factoren als bijvoorbeeld de kwaliteit van de woon- en leefomgeving en de aanwezigheid van voorzieningen blijven buiten beschouwing.

Arbeidsmarkt

In hoofdstuk 2 werd duidelijk dat de Oost-Betuwse tuinbouwsector ca. 2.200 mensen van een baan voorziet. Hoewel de sector steeds arbeidextensiever –en tegelijkertijd meer kapitaalintensief- te werk gaat, is de beschikbaarheid van voldoende (gekwalificeerd) personeel dus van groot belang voor de wijze waarop de sector zich ontwikkelt.

Mede dankzij de tuinbouwtraditie hebben Oost-Betuwse tuinbouwbedrijven voorsnog weinig moeite om geschikte arbeidskrachten te vinden. De eisen die aan de werknemers worden gesteld zijn echter aan diverse veranderingen onderhevig. Landelijk bestaat de indruk dat er over en weer weinig

¹⁷ Ministerie van VROM (2005), Nota Ruimte.

¹⁸ Atzema, O, J. Lambooy, T. van Rietbergen & E. Wever (2002), Ruimtelijk-economische dynamiek.

aansluiting is tussen de tuinbouwsector en het (tuinbouw)onderwijs.¹⁹ Ook in het Provinciale programma 'de Betuwse Bloem' wordt gesteld dat de instroom van scholieren in tuinbouwopleidingen te gering is om het kennisniveau in de sector op de lange termijn te waarborgen.²⁰

In Oost-Betuwe is vooralsnog geen tekort aan laaggeschoolde arbeid; middelbaar geschoolde arbeid is voor de ondernemers echter al moeilijker te vinden. Bovendien is de aansluiting met de Wageningen Universiteit niet optimaal. Hoewel er dus op dit moment weinig knelpunten op de arbeidsmarkt lijken te zijn, moeten -met het oog op de krimpende beroepsbevolking en de verander(en)de eisen die aan de werknemers worden gesteld- de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt nauwlettend worden gevolgd.

Bereikbaarheid

Qua ligging onderscheidt Oost-Betuwe zich in positieve zin van veel andere tuinbouwregio's. Het gebied is vanuit het westen van ons land goed te bereiken via de A12 en de A15. Tussen Arnhem en Nijmegen, oftewel de A12 en de A15, ligt de A325, waardoor de meeste tuinbouwlocaties ook vanuit de regio goed zijn te bereiken. Dit geldt in bijzondere mate voor Bergerden, dat vrijwel direct aan een afslag van de A15 ligt. Met het gereedkomen van de A73 tussen Venlo en Roermond en de al lange tijd beschikbare A50 zijn ook de noord-zuidverbindingen van een goede kwaliteit. Bovendien is het gebied per spoor te bereiken (Station Elst).

Voor de tuinders in het gebied is met name de ligging nabij de belangrijkste afzetmarkt van de sector belangrijk: Duitsland. In toenemende mate hebben tuinbouwbedrijven hun eigen distributiekkanalen, waardoor het minimaliseren van de transportkosten –zeker in deze tijd van oplopende olieprijsen- een belangrijke rol bij de vestigingsplaatskeuze speelt. Om de verbindingen met het Duitse achterland in de toekomst te kunnen waarborgen en versterken, is het doortrekken van de A15 gewenst. Hiermee wordt de A15 direct verbonden met de A12 en is het Duitse achterland vanuit de COROP-regio Arnhem/Nijmegen beter te bereiken. Het Rijk, Provincie Gelderland en Stadsregio Arnhem/Nijmegen hebben reeds het initiatief genomen om te onderzoeken of de A15 nabij Zevenaar een aansluiting op de A12 kan krijgen (zie figuur 3.2).

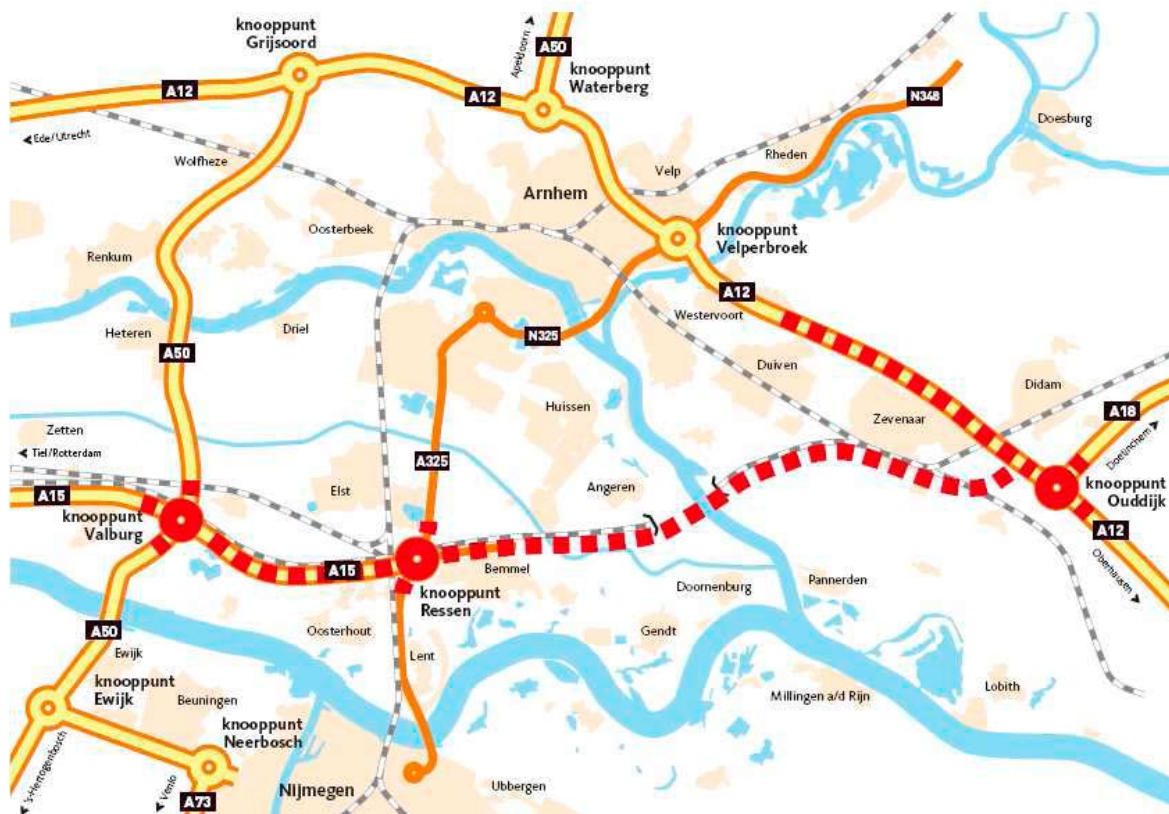
De belangrijkste redenen hiervoor was de dagelijkse congestie op de A50 en A12, de toegenomen congestie op de A325 en het geprognosticeerde bereikbaarheidsprobleem na 2020.²¹ Met het opstellen van de startnotitie 'Betere bereikbaarheid door een robuust wegennetwerk in de regio Arnhem-Nijmegen' is de betrokkenheid van de verschillende overheden getoond en blijkt de bereidheid van dezelfde overheden tot het verder versterken van de regionale bereikbaarheid. In het kader van de toekomstige ontwikkeling van de Oost-Betuwse (glas)tuinbouwsector is deze stellingname alleen maar toe te juichen.

¹⁹ Greenport(s) Nederland (2007), Startnotitie 'Op weg naar visie 2025'.

²⁰ Provincie Gelderland (2006), Betuwse Bloem; de Gelderse bijdrage aan de ontwikkeling van Greenport Nederland – perspectief en uitvoering.

²¹ VIA15 (2008), Startnotitie 'Betere bereikbaarheid door een robuust wegennetwerk in de regio Arnhem-Nijmegen'.

Figuur 3.2: het 'Bundelingsalternatief' ter verbetering van de bereikbaarheid in Stadsregio Arnhem/Nijmegen

Bron: Projectbureau ViA15

Imago

Naast de bereikbaarheid van een regio en de ontwikkeling van de Oost-Betuwsse arbeidsmarkt, bepaalt het imago van een gebied in belangrijke mate de aantrekkingskracht op nieuwe bedrijvigheid. In het geval van de tuinbouwsector is het imago van Oost-Betuwe, en dan met name Bergerden, goed te noemen. Aan de ene kant geniet het gebied bekendheid vanwege haar tuinbouwtraditie, terwijl het aan de andere kant als innovatief te boek staat.

Met name de vernieuwende initiatieven van enkele ondernemers, zoals de energie producerende kas, de sungalow en de mogelijke oprichting van een biovergistingsinstallatie, zijn bekend. Maar dit geldt ook voor het gebied in zijn totaliteit. Zo werd bij de openstelling van Bergerden in 2003 een vernieuwend concept ingevoerd als het gaat om de energievoorziening van de in het gebied gevestigde tuinders. Hoewel dit concept (nog) niet is geslaagd, geeft het aan dat de tuinders in Bergerden bereid zijn om te investeren in vernieuwende concepten. Het tuinbouwgebied heeft hiermee haar bekendheid vergroot en oefent aantrekkingskracht uit op tuinders uit andere tuinbouwregio's in ons land.

Bedrijfsruimte

Het toekomstperspectief van een bepaalde sector in een regio hangt in belangrijke mate af van de uitbreidingsmogelijkheden die er in het gebied zijn. Het reserveren van ruimte voor een bepaalde sector geeft een positief signaal af naar zowel de bedrijven die in het gebied zijn gevestigd, als de bedrijven die zich eventueel in een regio willen vestigen.

Uiteindelijk zal de groei van de Oost-Betuwsse tuinbouwsector met name voortvloeien uit bedrijven die zich vanuit het westen van ons land of elders uit Gelderland in de regio vestigen of uit bedrijven die al in het gebied zijn gevestigd en (concrete) uitbreidingsplannen hebben. Met name voor deze laatste groep bedrijven geldt dat de kans dat zij zich elders vestigen klein is als zij zicht hebben op

uitbreidingslocaties. Zo hebben deze bedrijven hier hun (vaste) toeleveranciers en afnemers en is een belangrijk deel van de werknemers in Oost-Betuwe gevestigd.

Het signaal dat Provincie Gelderland heeft gegeven met de reservering van Bergerden II (locatie Kamervoort) is in dit kader gezien zeer positief. De overheid vraagt zich echter af of Kamervoort deze bestemming moet houden. Gezien de ontwikkeling die de sector de afgelopen jaren heeft doorgemaakt (zie hoofdstuk 2), is dit zeer de vraag. Aan de andere kant verliep de uitgifte van Bergerden de afgelopen twee jaar zeer goed en is het de vraag hoe lang hier nog grond uitgeefbaar is.

Op korte termijn geven de overheden voorrang aan het herstructureren van Huissen-Angerens. In dit gebied zijn relatief veel bedrijven gevestigd met een beperkt perspectief. Op het moment dat de locaties van deze bedrijven vrijkomen voor (grotere) tuinbouwbedrijven met meer toekomstperspectief kan ook hier een vrij sterke ontwikkeling van de Oost-Betuwse tuinbouwsector plaatsvinden.

Maar op lange termijn speelt dus het vraagstuk omtrent de locatie Kamervoort. In paragraaf 4.2 komen we op dit dilemma van de lokale en provinciale overheid terug.

3.4 Sociaal-maatschappelijk draagvlak

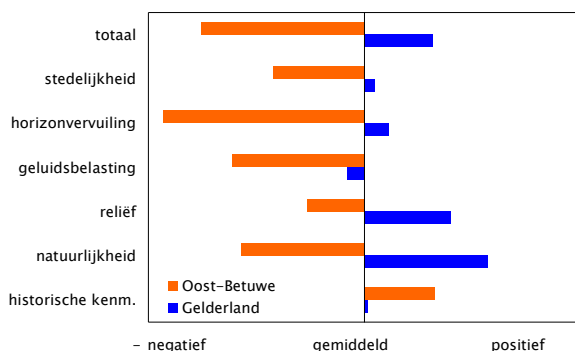
Het politieke draagvlak voor verdere ontwikkeling van de tuinbouwsector hangt in belangrijke mate af van het sociaal-maatschappelijke draagvlak in een gebied. In Oost-Betuwe blijkt de tuinbouw relatief diep geworteld in de economie en draagt een relatief groot deel van de bevolking de sector een warm hart toe. De landschappelijke inpassing van de tuinbouwbedrijven is met name in de nieuwe tuinbouwgebieden goed en de aanleg van Park Lingezegen zal in de toekomst helpen dit verder te verbeteren.

In het dichterbevolkte glastuinbouwgebied Huissen-Angerens is de landschappelijke inpassing van een lager niveau. Hoewel dit ook hier niet tot veel weerstand onder de lokale bevolking leidt (het grootste deel van de bevolking dat in dit gebied woont, heeft immers een relatie met de tuinbouw), moet bij de herstructurering goed rekening worden gehouden met de landschappelijke inpassing. De grootte van

de kavels zal namelijk toenemen, waardoor de bedrijven automatisch minder gecamoufleerd worden door locaties met andere functies (met name wonen en groen).

In figuur 3.3 zien we dat de gemiddelde waardering van de lokale bevolking voor het landschap in Oost-Betuwe (ver) achterblijft bij het gemiddelde in Gelderland en Nederland. Dit heeft te maken met de stedelijkheid die het COROP-gebied Arnhem/Nijmegen in het algemeen typeert, maar ook met de horizonvervuiling, geluidsbelasting en het gebrek aan reliëf en natuurlijkheid in de regio.

Figuur 3.3: waardering van het landschap, 2005

Bron: Alterra, bewerking Rabobank

Als één van de belangrijkste economische activiteiten in het gebied kan de tuinbouwsector een bijdrage leveren aan het minimaliseren van de geluidsbelasting door bijvoorbeeld te (blijven) investeren in duurzame productiemiddelen. Aan de andere kant zullen de logistieke stromen in de toekomst blijven toenemen. De kwaliteit van de ontsluitingswegen moet dan ook (door de overheid en de ondernemers) op peil worden gehouden.

3.5 Conclusie

Oost-Betuwe heeft een rijke traditie als tuinbouwgebied. De oevers van de Rijn, Waal en Linge voorzien de lokale bevolking al eeuwen in vruchtbare grond die geschikt is voor het telen van groenten,

bloemen en planten. Als zodanig is de tuinbouwsector diepgeworteld in de maatschappij en krijgt het van de betrokken overheidsinstanties voldoende ruimte om zich te ontwikkelen. Met Bergerden is een grootschalige glastuinbouwlocatie ontstaan die goed bereikbaar is, voldoet aan de hedendaagse eisen van de tuinbouwsector en vooralsnog voldoende mogelijkheden biedt voor uitbreiding en nieuwe vestiging van bedrijven.

Dit is dan ook één van de belangrijkste kwaliteiten van het vestigingsklimaat; het gebied voorziet tuinbouwbedrijven van een toekomst. Bovendien is Oost-Betuwe in potentie goed ontsloten door de Rijkswegen, heeft het door de tuinbouwtraditie een arbeidsmarkt die relatief goed aansluit op de wensen van de tuinbouwbedrijven en heeft het de Rijksstatus van Landbouw Ontwikkelingsgebied.

Op basis van de bovenstaande beschrijving zou men in het gebied een bloeiende en florerende sector verwachten. In hoofdstuk 2 werd echter al duidelijk dat de sector de afgelopen decennia per saldo weinig is gegroeid. Hoewel de productie vanwege de technologische innovaties vanzelfsprekend is toegenomen, geldt dit niet voor de werkgelegenheid en maar in beperkte mate voor de omvang van het (glas)areaal. Aan de beperkte werkgelegenheidsontwikkeling liggen dezelfde technologische innovaties ten grondslag, maar dit geldt niet voor de beperkte toename van het (glas)areaal. De hedendaagse eisen die aan de tuinbouwsector worden gesteld, zouden er juist voor moeten zorgen dat steeds meer bedrijven uitbreidingsplannen hadden geformeerd. De vraag is natuurlijk wel of elke tuinder met uitbreidingsplannen deze ook in werkelijkheid kon realiseren. Feit is echter dat op dit moment nog bijna 100 hectare kan worden uitgegeven op Bergerden I.

In de tweede paragraaf van dit hoofdstuk werd duidelijk dat de sector gemiddeld achterblijft bij de bedrijfseconomische prestaties die landelijk in de sector worden geboekt. Hoewel de regio als geheel iets achterblijft bij het landelijke gemiddelde, is de achterstand van de Oost-Betuwse tuinbouwsector verhoudingsgewijs groot. Dit heeft met name te maken met een relatief ongunstige kostenstructuur die weer voortvloeit uit de (kleine) gemiddelde bedrijfsgrootte van de tuinbouwbedrijven in Oost-Betuwe.

Inmiddels is bij een (glas)tuinbouwbedrijf een schaalgrootte van 2,5 hectare een vereiste. Ook met minder areaal kunnen tuinders het redden, maar dan moet op een bepaald aantal vlakken de samenwerking met collega's worden gezocht. Daarbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan de energievoorziening, het beter bereiken van de afzetmarkten, het inkopen van productiemiddelen en cetera. In de gesprekken met enkele bij de ontwikkeling van de sector betrokken personen en instanties (zie bronvermelding) werd duidelijk dat de sector op dit moment vrij autonoom is ingesteld en ondernemers in het algemeen zelfstandig te werk gaan. Hoewel dit op zichzelf geen probleem is, noopt de huidige situatie op de (tuinbouw)markt en de gesignaleerde problemen in de Oost-Betuwse tuinbouwsector, de tuinders om meer met collega's samen te werken.

Hoewel de afwachtende houding van de overheid door een deel van de sector wordt gelaakt (omdat dit de uitbreidingsmogelijkheden in de toekomst beperkt), is deze houding op basis van de tuinbouwontwikkeling in Oost-Betuwe te rechtvaardigen. Overigens heeft hierbij de overheid in het verleden ook een beperkende rol gespeeld. Maar op basis van de analyse van de concurrentiekracht lijkt de sleutel van het vormen van een gunstig toekomstperspectief voor de tuinbouwsector met name in de handen van de sector zelf te liggen. De huidige problemen met de energieprijzen brengen bepaalde tuinbouwbedrijven ernstig in de problemen. Op regionaal niveau kan dit echter de weg vrijmaken voor ambitieuze tuinders die durven te investeren in de toekomst van de Oost-Betuwse tuinbouwsector.

4. Toekomst van de Oost-Betuwse tuinbouwsector

4.1 Inleiding

In de vorige hoofdstukken zijn achtereenvolgens de economische betekenis en concurrentiekracht van de Oost-Betuwse tuinbouwsector in kaart gebracht. Uit de analyse die aan de hoofdstukken ten grondslag lag, kunnen tevens kansen en bedreigingen voor de ontwikkeling van de Oost-Betuwse tuinbouwsector worden gedestilleerd. In dit hoofdstuk staan deze kansen en bedreigingen centraal. Hoe kunnen interne en externe ontwikkelingen het toekomstperspectief van de sector beïnvloeden en hoe kunnen (lokale) overheid en ondernemers een bijdrage leveren aan het versterken dan wel verzwakken van deze ontwikkelingen?

Het hoofdstuk behandelt achtereenvolgens drie thema's die in belangrijke mate de toekomst van de tuinbouwsector bepalen. Paragraaf 4.2 gaat in op de ruimtelijke ordeningsplannen van de betrokken overheidsinstanties en de consequenties die deze hebben op de Oost-Betuwse tuinbouwsector. Vervolgens staan in 4.3 de marktontwikkelingen in de tuinbouwsector centraal, terwijl paragraaf 4.4 ingaat op het ondernemersgedrag. Het hoofdstuk besluit in paragraaf 4.5 met een conclusie.

4.2 Ruimte voor de (glas)tuinbouwsector

Vanaf het moment dat Bergerden kon worden uitgegeven, wordt in Oost-Betuwe gediscussieerd over de vraag of deze locatie ook op de lange termijn kan voorzien in de behoefte van tuinders in het gebied. In het Gelderse streekplan wordt met Bergerden II, ook wel bekend als locatie Kamervoort, voorzien in uitbreiding van de huidige locatie. Hierover staat in het streekplan het volgende:

Gezien de voortvarende en innovatieve projectontwikkeling glastuinbouw in Bergerden is het gewenst dat in aansluiting hierop de glastuinbouwsector deze ontwikkeling in oostelijke richting kan voortzetten op de locatie Kamervoort. Dit gebied biedt –naast de ontwikkelingsruimte die ontstaat als gevolg van herstructurering van het bestaande glastuinbouwgebied Huissen-Angeren– voldoende ruimte voor de uitbreidingsbehoefte van de glastuinbouw gedurende de planperiode. De provincie is bereid een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van Kamervoort en aan de herstructurering van het aanwezige glastuinbouwareaal op de locatie Huissen-Angeren, om de centrumfunctie van het glastuinbouwcomplex te versterken.

Bron: Provincie Gelderland (2005), Streekplan Gelderland 2005; kansen voor de regio's.

Door de ontwikkeling van Park Lingezegen en het vertrek van Plantion zal die locatie in ieder geval op een andere manier moeten worden begrensd dan in de plankaart wordt weergegeven.²² Door de matige ontwikkeling van de regionale tuinbouwsector leeft bij de betrokken overheidsinstanties op dit moment echter ook de vraag of het gebied überhaupt nog moet worden opengesteld. In het rapport 'Uitbreiding glastuinbouw Bergerden noodzakelijk?' van het Landbouw Economisch Instituut (LEI) wordt geconcludeerd dat de uitbreiding met Kamervoort tot 2010 waarschijnlijk niet nodig zal zijn. Verder vermeldt het rapport dat het niet mogelijk is om aan te tonen hoeveel bedrijfsruimte er noodzakelijk is in de periode 2010-2015. De vraag of er behoefte bestaat voor uitbreidingsruimte in de periode na 2010 is onder meer afhankelijk van de strategische keuzes van de overheden, zo stelt het LEI.²³

Hiermee is de (vicieuze) cirkel rond. Terwijl de overheid wacht op investeringsbereidheid van de ondernemers, wachten de ondernemers op duidelijkheid van de overheid. Op basis van de in het verleden gerealiseerde ontwikkeling kan een trendanalyse worden uitgevoerd. Hieruit blijkt dat het vollegrondsareaal in Oost-Betuwe tot 2020 met ongeveer 350 hectare zal afnemen, terwijl het glasareaal met 'slechts' 20 hectare toeneemt (zie figuur 4.1).

²² Zie beleidskaart 'Ruimtelijke structuur' uit het Gelderse streekplan. Beschikbaar op: <http://www.gelderland.nl/smartsite.shtml?ch=def&id=14105&menu=5571>.

²³ Ruijs, M. & A. van der Knijff (2006), Uitbreiding glastuinbouw Bergerden noodzakelijk? Een kwalitatieve en kwantitatieve analyse.

Figuur 4.1: Uitkomsten van een lineaire trendanalyse o.b.v. de areaalontwikkeling in de periode 1999-2007 in ha

	2007		2015		2020	
	vollegrond	glas	vollegrond	glas	vollegrond	glas
Nederland	85.810	10.370	70.540	10.250	58.520	10.150
Gelderland	8.575	755	7.120	830	6.410	880
Oost-Betuwe	730	200	480	210	380	220

Bron: Rabobank o.b.v. CBS Landbouwtellingen

Op basis van de ontwikkeling van de Oost-Betuwse tuinbouwsector is uitbreiding met de locatie Kamervoort dus niet nodig. Figuur 4.1 laat echter ook zien dat het Gelderse glasareaal de komende jaren naar alle waarschijnlijkheid (sterk) zal toenemen. Hoewel veruit het grootste deel hiervan neerslaat in de Bommelerwaard²⁴, zal de sector ook elders in de provincie groeien. Volgens het Provinciale beleid zoals dit is vastgesteld in het streekplan, moet deze groei in Bergerden worden geconcentreerd en kunnen deze (solitaire) bedrijven de groei niet op hun huidige locatie realiseren.

Volgens de trendanalyse steunt het toekomstperspectief van de Oost-Betuwse tuinbouwsector dus voor een deel op de groei die tuinbouwbedrijven elders in de Provincie doormaken. Het is dan ook aan de Provincie om een streng(er) handhavingsbeleid te voeren, zodat de ontwikkeling van de Gelderse tuinbouwsector ook daadwerkelijk in Bergerden wordt geconcentreerd. Op het moment dat de Provincie een strenger handhavingsbeleid gaat voeren en bedrijven gestimuleerd worden zich in Bergerden te vestigen, kan het tuinbouwcluster ontstaan zoals dit in het streekplan wordt voorgesteld. De Oost-Betuwse tuinbouwsector bereikt dan een omvang die het ook voor toeleverende en afnemende bedrijven zeer aantrekkelijk maakt om zich in het gebied te vestigen.

Verder blijkt uit de trendanalyse dat ondanks de grote herstructureringsopgave in de vijf regionale greenports, het landelijke glasareaal de komende jaren nagenoeg gelijk blijft. Dit zorgt ervoor dat in de Landbouw Ontwikkelingsgebieden (LOG's) nieuwe gronden geschikt moeten worden gemaakt. De LOG-status maakt Bergerden niet alleen interessant voor Gelderse tuinbouwbedrijven, maar ook voor bedrijven die op dit moment elders in het land zijn gevestigd en op (middel)lange termijn willen uitbreiden.

Box 4.1: ontwikkeling van de 10 LOG-gebieden

Zoals eerder in dit rapport is duidelijk geworden, heeft Bergerden een plaats gekregen in het ruimtelijke beleid van het Rijk. Zo heeft Bergerden in de Nota Ruimte, evenals negen andere (tuinbouw)gebieden, de status gekregen van Landbouwontwikkelingsgebied (LOG). De selectie van de 10 LOG's is gebaseerd op een inventarisatie van regio's met een focus op glasontwikkeling. Uit dat traject zijn 24 regio's naar voren gekomen en onderzocht als potentiële ontwikkelingslocatie. In het rapport 'Kansen voor Kassen' van het LEI (1997) zijn alle keuzemogelijkheden en achterliggende criteria vastgelegd. Bij de keuze voor de 10 LOG's is gekeken naar de spreiding over Nederland en hebben politieke motieven (bestuurlijk draagvlak) een rol gespeeld. Daarnaast waren belangrijke criteria voor de keuze van de 10 LOG's: ruimte voor grootschaligheid, transportmogelijkheden, licht, temperatuur en arbeid en werkgelegenheid.

Om het concentratiebeleid te faciliteren, heeft het Rijk een aantal instrumenten ontwikkeld:

- **Regeling Structuurverbetering Glastuinbouw**, waarmee de afbraak van (verouderde) kassen en investeringen in vernieuwing of het opstellen van clusterplannen worden gefinancierd;
- **Infrastructuurregeling glastuinbouw**, waarmee infrastructuur in bestaande glastuinbouwgebieden Westland en Aalsmeer wordt gefinancierd;
- **Stimuleringsregeling Inrichting Duurzame Glastuinbouwgebieden**, waarmee de duurzame ontwikkeling van (landbouw)ontwikkelingsgebieden voor de glastuinbouw en de hoogwaardige en duurzame inrichting ervan wordt bevorderd.

²⁴ Bal, G.J. en S. Bulterman (2007), Samen werken aan een duurzame Bommelerwaard; Toekomstperspectief van de tuinbouwsector.

Uit een beleidsevaluatie van het ruimtelijke beleid voor de glastuinbouw in 10 LOG's van NovioConsult (2005) bleek dat een aantal LOG's niet tot ontwikkeling waren gekomen. Bergerden vormde hierop een uitzondering. Hier werd al sinds 2003 grond uitgegeven aan tuinbouwbedrijven. Samen met Berlicum en Siberië vormde Bergerden hiermee de kopgroep als het gaat om de ontwikkeling van de glastuinbouw.

Toch bleek ook in deze drie gebieden de ontwikkeling van de glastuinbouw te zijn achtergebleven bij de prognoses die in een eerder stadium door de overheid waren gesteld. In het rapport van NovioConsult worden negen factoren onderscheiden die hier in belangrijke mate voor hebben gezorgd. Verderop in het rapport staat echter misschien wel de belangrijkste conclusie; de maakbaarheid van glastuinbouwlocaties blijkt beperkt te zijn.

Wij constateren dat grootschalige ruimtelijke ingrepen zoals de LOG's meer tijd nodig hebben dan voorzien in het Bestuurlijk Afsprakenkader. Ook de initiatiefnemers van de LOG's hebben dit proces veelal onderschat, waarbij gedeeltelijk er ook procedureel onvoldoende stil is gestaan bij de maatschappelijke weerstanden die de ontwikkeling van een dergelijke locatie oproept. Het is bovendien zeer lastig gebleken om vrijwel geheel nieuwe locaties buiten gebieden met een (glas)tuinbouwgeschiedenis te ontwikkelen. Dit geldt met name gebieden die voor de vestiging van bedrijven afhankelijk zijn van nieuwvestigers van buiten de regio. De maakbaarheid van de LOG's en in mindere mate ook de provinciale projectlocaties is beperkt gebleken.

Aan de andere kant vermeldt het rapport dat in de toekomst bundeling van tuinbouwactiviteiten noodzakelijk is om tegemoet te komen aan de tendens tot schaalvergroting. Zo stelt het rapport dat de sector zelf grote waarde hecht aan de concentratie van de glastuinbouw gekoppeld aan krachtige agrologistieke centra. Volgens NovioConsult kan dit alleen worden bereikt door bundeling van glastuinbouwlocaties rond dergelijke agrologistieke centra te bevorderen. Dit houdt in dat verplaatsing naar de LOG's moet worden gestimuleerd en tegelijkertijd ingezet moet worden op een verdere sanering van het niet-gebundelde en solitaire glas. Gezien de onderling verschillende problematiek in de twaalf provincies, dient het 'bundelingsbeleid' per provincie te worden uitgewerkt, aldus NovioConsult.

Bron: Kessel, H. van, F. van Heest, B. McCarthy & E. Otterman (2005), Beleidsevaluatie van het ruimtelijk beleid glastuinbouw in de 10 LOG's.

Gezien de huidige ontwikkelingen in Bergerden baren de bovenstaande conclusies weinig opzien. Zo wordt op dit moment al een significant deel van de gerealiseerde kavels bezet door bedrijven die uit het westen van ons land of elders uit de provincie afkomstig zijn. De beperkte regionale ontwikkeling kan in de toekomst voor een belangrijk deel worden gerealiseerd in het herstructureringsgebied Huissen-Angeren. Door de herstructurering worden de minder toekomstbestendige bedrijven gesaneerd en krijgen de meer toekomstbestendige bedrijven (weer) nieuwe kansen.

Uit het bovenstaande blijkt in ieder geval dat de vraag of Kamervoort moet worden geprepareerd voor vestiging van tuinbouwbedrijven in de eerste plaats moet worden voorgelegd aan de Provincie. De analyses in dit rapport maken duidelijk dat het toekomstperspectief van de Gelderse tuinbouwsector vrij rooskleurig is. Op het moment dat deze groei in Bergerden wordt geaccommodeerd en het concentratiebeleid streng(er) wordt nageleefd, is de ruimte op Bergerden I op de lange termijn onvoldoende voor de verdere groei van de Gelderse tuinbouwsector.

Bovendien zal het openhouden van de locatie Kamervoort een positief signaal afgeven aan de Oost-Betuwse tuinbouwsector. Zoals in paragraaf 3.3 van dit rapport werd opgemerkt, is het zicht hebben op uitbreidingsmogelijkheden van groot belang voor (tuinbouw)bedrijven om zich in een gebied te vestigen. Daarmee is de ontwikkeling van de tuinbouwsector in belangrijke mate afhankelijk van de beleidsruimte die het wordt gegeven.

4.3 Marktontwikkeling in de (glas)tuinbouwsector

In paragraaf 3.2 van dit rapport werd de concurrentiekracht van de Oost-Betuwse tuinbouwsector onder de loep genomen. In de vorige paragraaf werd echter duidelijk dat de ontwikkeling van de sector

voor een belangrijk deel afhankelijk is van tuinbouwbedrijven die op dit moment elders in ons land zijn gevestigd. Een analyse van de concurrentiekracht van de Nederlandse (glas)tuinbouwsector is daarom op zijn plaats.

Oplopende energieprijzen

Op het moment van het schrijven van dit rapport staat de ontwikkeling van de (glas)tuinbouwsector onder druk. De tuinbouwgasprijs is in vier jaar tijd opgelopen van gemiddeld 11 cent per m³ tot meer dan 40 cent per m³. De glastuinbouwsector wordt als grootverbruiker van energie door deze prijsstijging hard getroffen. Dit geldt zeker voor de glastuinbouwbedrijven die actief zijn in teelten waarvan ook de opbrengstprijzen onder druk staan, zoals de snijbloementeelt (met name rozen), de komkommerteelt en de cocktailtomatenteelt. Al met al staan de rendementen onder druk en kan voor individuele bedrijven een negatieve liquiditeitsontwikkeling aan de orde zijn.

De oplopende gasprijzen en de tegenvallende opbrengstprijzen maken dat de (glas)tuinbouwsector op korte termijn door een dip gaat. Voor op de lange termijn geldt echter dat de (glas)tuinbouwsector een gunstig perspectief kent. De glastuinbouw in Nederland heeft en houdt een sterke positie qua kwaliteit, assortiment, duurzame productie en leveringsbetrouwbaarheid. Daarnaast hebben de hogere energieprijzen ook in andere Europese landen impact. Nationaal en internationaal zullen de zwakkere bedrijven moeten afhaken.

Wereldwijde vraag naar tuinbouwproducten neemt toe

Op de langere termijn zal de vraag naar kwalitatief uitstekende en onderscheidende producten sterk toenemen. Wanneer de exploitatiekosten internationaal stijgen zal op termijn ook het niveau van de productprijzen stijgen. Vanuit die optiek is het toekomstperspectief van de Nederlandse (glas)tuinbouwsector rooskleurig. Bovendien kan op basis van het verleden worden gesteld dat over anderhalf jaar de verhouding tussen opbrengstprijzen en –kosten weer gezond zal zijn.²⁵

Vergeleken met de gevolgen voor de snijbloementeelt en de komkommerteelt zijn de gevolgen van de stijgende energieprijzen voor de in Oost-Betuwe dominante pot- en perkplantenteelt relatief klein. Ook het langetermijnperspectief voor dit onderdeel van de tuinbouwsector is relatief goed. Bloemenbureau Holland voorspelt dat de afzet van bloemen en planten vanuit Nederland in 10 jaar tijd met ca. 36% zal toenemen. De groei in de potplantenafzet ligt met de verwachte 46% nog een stuk hoger dan die van de snijbloemen. De groei wordt veroorzaakt door een groeiende consumptie en een verhoging van het Nederlandse marktaandeel. De breedte en diepte van het assortiment en het feit dat Nederland in staat is om grootschalige inkooppartijen te bedienen, maken ons land tot een interessante handelspartner.²⁶

Marktontwikkelingen stellen hoge(re) eisen aan kennisniveau van ondernemers

Al met al kan het toekomstperspectief van de Nederlandse (glas)tuinbouwsector op basis van de marktontwikkelingen goed worden genoemd. Wel zal de tuinbouwmarkt een steeds meer internationaal karakter krijgen en is de hoogwaardige tuinbouwkennis niet langer het exclusieve domein van ons land. Vanwege de schaalvergroting en het toenemende belang van beheersing van risico's krijgt de nationale tuinbouwsector steeds meer het karakter van een netwerkorganisatie. Hierdoor worden andere c.q. hogere eisen gesteld aan de tuinbouwondernemers, neemt het belang van logistieke kennis(uitwisseling) toe en worden hoge(re) eisen gesteld aan de infrastructuur. Landelijk is er een innovatieagenda opgesteld die aangeeft 'wat er nodig is voor de verdere ontwikkeling van de Nederlandse tuinbouw tot een vitaal, duurzaam en gerespecteerd cluster, met internationaal een leidende positie'.²⁷

Regionaal is met name de ontwikkeling van het Provinciale programma 'de Betuwse Bloem' van belang. Hiermee wordt regionale kennis gebundeld en werken overheid en ondernemers samen aan

²⁵ Roest, T. & C. Hendriks (2008), Interne nota 'Gevolgen gasprijsontwikkeling voor de Nederlandse glastuinbouw'.

²⁶ Bloemenbureau Holland (2007), Forse groei sierteelt zet door – omzet stijgt naar 7,5 miljard. Persbericht van 23 oktober 2007.

²⁷ Zie Greenport(s) Nederland (2006), Manifest in Uitvoering, pagina 8.

projecten die een duurzame ontwikkeling van de tuinbouwsector voorstaan. Positief aan deze ontwikkeling is dat de sector zelf actief werkt aan oplossingen voor de problemen waarmee zij wordt geconfronteerd. Zo kan in het kader van de Betuwse Bloem de ketenintegratie verder worden versterkt. Bovendien biedt de Betuwse Bloem mogelijkheden om kennis uit te wisselen met de Wageningen Universiteit.²⁸

Met het vertrek van Plantion en Hortimea is het Oost-Betuwse tuinbouwcluster minder compleet dan voorheen. Dit, terwijl het aandeel van de toeleveranciers en distributeurs in de toegevoegde waarde die in het regionale tuinbouwcluster wordt gerealiseerd, al relatief klein was (zie paragraaf 2.6). Dit zorgt ervoor dat het vraagstuk van ketenintegratie op een hoger ruimtelijk schaalniveau moet worden benaderd, zoals overigens in de Betuwse Bloem wordt voorgesteld. Het (elders gevestigde) Gelderse tuinbouwcluster geldt daarbij als natuurlijke partner, maar met betrekking tot bepaalde (kennis- en distributie-)vraagstukken moet ook toenadering worden gezocht met Greenport Venlo.

4.4 Ondernemersgedrag

In hoofdstuk 2 van dit rapport bleek dat de gemiddelde omvang van de tuinbouwbedrijven in Oost-Betuwe achterblijft bij het landelijke gemiddelde in de sector. Vervolgens bleek in hoofdstuk 3 dat dit zich uit in een relatief ongunstige kostenstructuur en matige bedrijfsresultaten. Het is dan ook niet vreemd dat met de oplopende energieprijzen veel bedrijven in de moeilijkheden komen.

Met de verdere ontwikkeling van Bergerden en de herstructurering van het tuinbouwgebied Huissen-Angeren zal de gemiddelde omvang van de glastuinbouwbedrijven in Oost-Betuwe de komende jaren toenemen. Gezien de marktontwikkelingen en de eisen die aan zowel het product, als het proces c.q. de ondernemer worden gesteld, is dit meer dan noodzakelijk.

Niet elke ondernemer beschikt over de (financiële) mogelijkheden om uit te breiden. Dit houdt in dat ondernemers zeker op korte termijn op bepaalde gebieden de handen ineen moeten slaan. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan het versterken van de bestaande samenwerking op het gebied van de energievoorziening, het (beter) bereiken van de afzetmarkten, het inkopen van productiemiddelen, gericht investeren in product- of procesinnovaties, het uitwisselen van kennis of het maken van de benodigde afspraken met de (provinciale, regionale en lokale) overheid als het bijvoorbeeld gaat over het beschikbaar stellen van bedrijfsruimte in de regio.

Naast meer samenwerking tussen individuele ondernemers zal het zeker met betrekking tot het laatste punt nodig zijn om de organisatie van de sector te versterken. Met LTO en de platformorganisatie Greenport Arnhem-Nijmegen zijn er in de regio twee zeer actieve organisaties die de belangen van de tuinders dienen. De betrokkenheid van de individuele ondernemers bij de activiteiten van deze twee organisaties is echter minimaal. Op basis van de gesignaleerde turbulentie op de markt en het belangrijke ruimtevraagstuk in de regio is meer betrokkenheid vereist. De organisatiebereidheid van de tuinbouwsector blijft wat dat betreft achter bij die in andere tuinbouwregio's in ons land.

4.5 Conclusie

Met de stijgende energieprijzen zien sommige tuinders op dit moment de toekomst met grote zorgen tegemoet. Dit geldt waarschijnlijk in vrij sterke mate voor de tuinbouwbedrijven in Oost-Betuwe die in het algemeen worden gekenmerkt door een relatief ongunstige kostenstructuur (zie hoofdstuk 2). Nationaal en internationaal zullen de zwakkere bedrijven moeten afhaken, maar dit maakt de weg vrij voor de meer toekomstbestendige bedrijven.

Dit gaat ook op in Oost-Betuwe; waar de herstructurering van Huissen-Angeren hoogstwaarschijnlijk zal leiden tot een (versnelde) afname van het aantal tuinbouwbedrijven. Voor op de lange termijn is het perspectief voor de nationale tuinbouwsector vrij rooskleurig dankzij de (nog altijd) toenemende

²⁸ Provincie Gelderland (2006), Betuwse Bloem; de Gelderse bijdrage aan de ontwikkeling van Greenport Nederland – perspectief en uitvoering.

wereldvraag naar voedings- en sierteeltproducten en de sterke positie die de Nederlandse tuinbouwsector heeft qua kwaliteit, assortiment, duurzame productie en leveringsbetrouwbaarheid.

Uit een kwantitatieve analyse blijkt dat de groei van de Oost-Betuwse tuinbouwsector in de toekomst waarschijnlijk niet zo zeer vanuit de regio zelf wordt gevoed. De vraag of de locatie Kamervoorst moet worden geprepareerd voor vestiging van tuinbouwbedrijven hangt dan ook met name af van de kracht van het Provinciale concentratiebeleid. De analyses in dit rapport maken duidelijk dat het toekomstperspectief van de Gelderse tuinbouwsector rooskleurig is. Op het moment dat deze groei in Bergerden wordt geacommodeerd en er een streng(er) handhavingsbeleid wordt gevoerd tegen bedrijven die uitbreiden op locaties die hiervoor niet bestemd zijn, zal Bergerden I op de lange termijn onvoldoende zijn voor de verdere groei van de Gelderse tuinbouwsector. Daarbij verdient het aanbeveling om de uitkomsten van het concentratiebeleid te monitoren en inzichtelijk te maken wanneer de ruimte op Bergerden I niet meer toereikend is. Op die manier kunnen de planprocedures voor Kamervoorst tijdig worden gestart.

Deze bovenstaande conclusies maken duidelijk dat de vraagstukken van de tuinbouwsector op een hoger ruimtelijk niveau dan het niveau 'Oost-Betuwe' moeten worden benaderd. Voor zowel de overheid als de ondernemers geldt dat er samengewerkt moet worden op het niveau 'Gelderland' en waar nodig aansluiting moet worden gezocht bij Greenport Venlo. In ieder geval moeten alle bij de ontwikkeling van de tuinbouw betrokken instanties het Provinciale programma Betuwse Bloem omarmen. Hiermee wordt regionale kennis gebundeld en werken overheid en ondernemers samen aan projecten die een duurzame ontwikkeling van de tuinbouwsector voorstaan. Bovendien biedt de Betuwse Bloem mogelijkheden om kennis uit te wisselen met de Wageningen Universiteit.

Op de korte termijn verdient het aanbeveling om als ondernemers op bepaalde gebieden de handen ineen te slaan. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan het versterken van de bestaande samenwerking op het gebied van de energievoorziening, het (beter) bereiken van de afzetmarkten, het inkopen van productiemiddelen, gericht investeren in product- of procesinnovaties, het uitwisselen van kennis en het maken van de benodigde afspraken met de overheid als het gaat over het beschikbaar stellen van bedrijfsruimte in de regio. De organisaties LTO en Greenport Arnhem-Nijmegen kunnen hierin een faciliterende rol vervullen. Meer betrokkenheid bij de activiteiten van deze organisaties is dan ook gewenst.

5. Conclusie

Ruimtelijke ontwikkeling Nederlandse tuinbouwsector

Nederland is wereldwijd marktleider op de tuinbouwmarkt. De speciale aandacht van het Rijk voor de tuinbouwsector in de vorm van het nationale greenportbeleid is daarom niet vreemd. Naast de mainports Rotterdam en Schiphol en brainport Eindhoven ziet de overheid vijf regionale greenports als pijlers onder de toekomstige economische ontwikkeling van ons land.²⁹

Het stimulerende beleid heeft als doel de internationale concurrentiepositie van de tuinbouwsector te versterken. Hoewel de beleidsaandacht zich voornamelijk richt op de vijf regionale greenports, behoort elk tuinbouwbedrijf tot de doelgroep van het nationale greenportbeleid.³⁰ Dit geldt zeker voor de bedrijven in de tien landbouwontwikkelingsgebieden en dus ook voor de tuinders die in Oost-Betuwe zijn gevestigd.

Oost-Betuwse tuinbouwsector van groot economisch belang...

We hebben het hier dan over ruim 240 bedrijven, die op ongeveer 930 hectare tuinbouwgrond met ruim 2.200 werknemers ruim 60 miljoen euro aan toegevoegde waarde realiseren. Qua teeltoppervlak is de vollegrondsteelt nog altijd dominant, maar in termen van toegevoegde waarde en werkgelegenheid domineert de glastuinbouw. Het totale tuinbouwcluster in Oost-Betuwe, dat naast de primaire productie bestaat uit bedrijven die directe relaties met de primaire sector onderhouden, realiseert een toegevoegde waarde van circa 90 miljoen euro. De smalle definitie van het tuinbouwcluster vertegenwoordigt hiermee minimaal 7% van de Oost-Betuwse economie.³¹

...maar vertoont op het eerste gezicht weinig dynamiek

Gedurende de afgelopen decennia is de Oost-Betuwse tuinbouwsector per saldo weinig gegroeid. Het netto glasareaal in gemeente Lingewaard schommelde zo'n twintig jaar tussen de 145 en de 155 hectare en is de laatste twee jaren toegenomen tot bijna 180 hectare. Het glasareaal in gemeente Overbetuwe bedraagt al zo'n twintig jaar iets meer dan 20 hectare. Bovendien is in beide gemeenten het vollegrondsareaal de laatste jaren sterk afgenomen. Waar dit areaal in andere tuinbouwgebieden vaak ten gunste komt van de glastuinbouw, is dit in Oost-Betuwe vooral benut voor de verdere ontwikkeling van de woningbouw.

Hoewel het hiermee lijkt dat de sector weinig dynamiek heeft gekend, is dit zeker niet het geval. Met de komst van Bergerden heeft de Oost-Betuwse tuinbouwsector een nieuwe impuls gekregen en is de gemiddelde schaalgrootte van bedrijven toegenomen. De schaalvergroting heeft zich echter nog niet zo sterk gemanifesteerd als elders in het land, waardoor de gemiddelde bedrijfsgrootte van de (glas)tuinbouw nog altijd achterblijft.

Matige bedrijfseconomische prestaties...

Dit uit zich in achterblijvende bedrijfseconomische prestaties, die met name te maken hebben met een relatief ongunstige kostenstructuur. Hoewel het totale Oost-Betuwse bedrijfsleven gemiddeld wat achterblijft bij de landelijke prestaties, is de achterstand van de regionale tuinbouwsector verhoudingsgewijs groot. Om deze achterstand in te lopen, is verdere schaalvergroting noodzakelijk en zullen ondernemers op korte termijn meer met elkaar moeten samenwerken. Daarbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan de energievoorziening, het beter bereiken van de afzetmarkten, het inkopen van productiemiddelen et cetera.

²⁹ Het gaat hierbij om Aalsmeer, Bollenstreek, Boskoop, Venlo en Westland/Oostland.

³⁰ Bal, G.J. (2006), Hoe het nationale Greenportbeleid kan slagen. Groenten & Fruit; nummer 49.

³¹ We hebben het hier over een smalle definitie van het tuinbouwcluster, omdat indirecte relaties met de tuinbouwsector in de analyse niet zijn meegenomen. Bij indirecte relaties kan bijvoorbeeld worden gedacht aan de toeleveranciers van stekbedrijven en zakelijke dienstverleners. Bovendien wordt in de analyse de directe afzet van de primaire productie aan de detailhandel en horeca niet meegenomen en blijven import-exportrelaties buiten beschouwing. Dit alles zorgt ervoor dat de economische betekenis van de regionale tuinbouwsector nog groter zal zijn dan hier wordt gepresenteerd.

...maar sterk vestigingsklimaat en imago

Een belangrijk deel van de toekomstige ontwikkeling van de Oost-Betuwse tuinbouwsector zal afhangen van tuinders die op dit moment elders zijn gevestigd. Het regionale vestigingsklimaat biedt op het eerste gezicht voldoende aanknopingspunten om in de toekomst nieuwe bedrijvigheid aan te trekken. Zo heeft Oost-Betuwe een rijke traditie als tuinbouwgebied. De oevers van de Rijn, Waal en Linge voorzien de lokale bevolking al eeuwen in vruchtbare grond die geschikt is voor het telen van groenten, bloemen en planten. Als zodanig is de tuinbouwsector diepgeworteld in de maatschappij en krijgt het van de betrokken overheidsinstanties voldoende ruimte om zich te ontwikkelen.

Bovendien biedt Bergerden vooralsnog voldoende uitbreidingsmogelijkheden, is Oost-Betuwe goed ontsloten door de Rijkswegen (zeker als de A15 wordt doorgetrokken), heeft het vanwege de innovatie die er plaatsvindt een sterk imago, kent het een arbeidsmarkt die relatief goed aansluit op de wensen van de tuinbouwbedrijven en heeft het tot slot de Rijksstatus van landbouwontwikkelingsgebied, waarmee de toekomst van het gebied als tuinbouwgebied lijkt gewaarborgd.

Gelderse tuinbouwsector kent rooskleurig toekomstperspectief

Dit rijksbeleid wordt echter gewaarborgd door de reserveringen die op Kamervoor zijn gedaan. Uit een kwantitatieve analyse blijkt dat die locatie niet zo zeer nodig is voor tuinbouwbedrijven uit het gebied zelf. De Gelderse tuinbouwsector daarentegen kent juist een zeer rooskleurig toekomstperspectief. De vraag of de locatie Kamervoor moet worden geprepareerd voor vestiging van tuinbouwbedrijven hangt dan ook met name af van de kracht van het Provinciale concentratiebeleid.

In ieder geval zullen in de toekomst de vraagstukken waarmee de Oost-Betuwse tuinbouwsector te kampen heeft op een hoger ruimtelijk niveau dan het niveau 'Oost-Betuwe' moeten worden benaderd. Voor zowel de overheid als de ondernemers geldt dat er samengewerkt moet worden op het niveau 'Gelderland' en waar nodig aansluiting moet worden gezocht bij Greenport Venlo. In ieder geval moet het Provinciale programma Betuwse Bloem worden omarmd, zodat regionale kennis wordt gebundeld en overheid en ondernemers gezamenlijk werken aan projecten die een duurzame ontwikkeling van de tuinbouwsector voorstaan.

Kortetermijnproblematiek noopt ondernemers tot samenwerken

Op de korte termijn verdient het aanbeveling om als ondernemers op bepaalde gebieden de handen ineen te slaan. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan het versterken van de bestaande samenwerking op het gebied van de energievoorziening, het (beter) bereiken van de afzetmarkten en het inkopen van productiemiddelen. Maar ook aan het gericht investeren in product- of procesinnovaties, het uitwisselen van kennis en het maken van de benodigde afspraken met de overheid als het gaat om het beschikbaar stellen van bedrijfsruimte. De organisaties LTO en Greenport Arnhem-Nijmegen kunnen hierin een faciliterende rol vervullen.

Voor de individuele ondernemers vormen deze organisaties de springplank tot de overheid. Hoewel Oost-Betuwe wordt gekenmerkt door een sterk vestigingsklimaat, is er in het uitdragen hiervan nog veel winst te behalen. In de toekomst zal de ontwikkeling van de Oost-Betuwse tuinbouwsector in belangrijke mate afhangen van de mate waarin men slaagt bedrijven van elders te werven. Gebiedsmarketing is in dit opzicht van groot belang en zal samen door de overheid en de ondernemers moeten worden vormgegeven. Op het moment dat erin wordt geslaagd om de groei van de tuinbouwsector in Oost-Betuwe te accommoderen, ontstaat het tuinbouwcluster zoals dat in het streekplan wordt voorgesteld. Het gebied zal dan een aanzuigende werking hebben op toeleveranciers en distributeurs van tuinbouwproducten.

Tot slot

Voor de verdere ontwikkeling van de Oost-Betuwse tuinbouwsector is het zeer belangrijk dat overheid, ondernemers en andere betrokken organisaties in de toekomst aan een gezamenlijk doel werken. Gezien de tuinbouwtraditie in het gebied, de (grote) investeringen die door zowel de overheid als de

ondernemers zijn gedaan en de goede kwaliteit van het Oost-Betuws vestigingsklimaat, is verdere ontwikkeling van de tuinbouwsector eerder een opdracht dan een vraag. De stakeholders in Oost-Betuwe kunnen dit niet alleen; samenwerking op een hoger ruimtelijk schaalniveau zal noodzakelijk zijn voor de verdere ontwikkeling van de regionale tuinbouwsector.

Bronnen

Literatuur

- Alterra (2005), BelevingsGIS; waardering van het Nederlandse landschap door de bevolking op kaart.
- Atzema, O, J. Lambooy, T. van Rietbergen & E. Wever (2002), Ruimtelijk-economische dynamiek.
- Bal, G.J. (2006), Hoe het nationale Greenportbeleid kan slagen. Groenten & Fruit; nummer 49.
- Bal, G.J. en S. Bulterman (2007), Samen werken aan een duurzame Bommelerwaard; Toekomstperspectief van de tuinbouwsector.
- Bal, G.J. en S. Bulterman & A. Stoffels (2006), De kracht van het Westland; Economische thermometer 2005, thema 'De Greenport Westland/Oostland in perspectief'.
- Bloemenbureau Holland (2007), Forse groei sierteelt zet door – omzet stijgt naar 7,5 miljard. Persbericht van 23 oktober 2007.
- CBS (2003), Bodemgebruik in Nederland.
- CBS (diverse jaren), CBS Landbouwtellingen.
- Gelderlander, de (2006), 'Kassen clusteren bij Gendt', 20-12-06.
- Gelderlander, de (2007), 'Bergerden moet groter', 03-10-07.
- Gelderlander, de (2007), 'LTO wil zelf onderzoek doen naar uitbreiding van Bergerden', 25-10-07.
- Gelderlander, de (2008), 'Hoge energieprijzen nekt veel tuinders in de Betuwe', 16-07-08.
- Gelderlander, de (2008), 'Onderzoek aan toekomst van tuinbouw donker doen kleuren', 08-05-08.
- Greenport(s) Nederland (2006), Manifest in uitvoering.
- Greenport(s) Nederland (2007), Startnotitie 'Op weg naar visie 2025'.
- Haskoning Nederland B.V. (2008), Economische Agenda Stadsregio Arnhem-Nijmegen.
- Kessel, H. van, F. van Heest, B. McCarthy & E. Otterman (2005), Beleidsevaluatie van het ruimtelijk beleid glastuinbouw in de 10 LOG's.
- LEI (2007), Het Nederlandse agrocomplex 2007.
- LEI (2007), Land- en tuinbouwcijfers 2007.
- LEI (2008), Landbouw Economisch Bericht 2008.
- LISA (2005-2008), Werkgelegenheidsregister.
- LTO Noord (2007), Glastuinbouw Gelderland 2007; ontwikkelingen en prioriteiten. Thema Ruimtelijke inrichting.
- Ministerie van Economische Zaken (2004), Pieken in de Delta; gebiedsgerichte economische perspectieven.
- Ministerie van VROM (2005), Nota Ruimte.
- Productschap Tuinbouw (2005), Innovatie- en Kennisagenda Tuinbouwcluster 2020.
- Productschap Tuinbouw (2007), Werkgelegenheidscijfers Nederlandse tuinbouwsector.
- Provincie Gelderland (2005), Streekplan Gelderland 2005; kansen voor de regio's.
- Provincie Gelderland (2006), Betuwse Bloem; de Gelderse bijdrage aan de ontwikkeling van Greenport Nederland – perspectief en uitvoering.
- Rabobank Nederland (2005), Interne gegevens betalingsverkeer.
- Rabobank Nederland (2008), Branche Informatiesysteem Rabobank.
- Rabobank Nederland (2008), De wereld van Jip, beschikbaar op <http://www.dewereldvanjip.nl>.
- Rabobank Nederland (2008), Monitor Bedrijfsactiviteit.
- Reijnders, C.E., M.N.A. Ruijs & E. Poot (2002), Verkassende Westlanders; motieven en vestigingsfactoren van verplaatsende Westlandse telers.
- Roest, T. & C. Hendriks (2008), Interne nota 'Gevolgen gasprijsontwikkeling voor de Nederlandse glastuinbouw'.
- Ruijs, M. & A. van der Knijff (2006), Uitbreiding glastuinbouw Bergerden noodzakelijk? Een kwalitatieve en kwantitatieve analyse.
- Stichting Herstructurering Glastuinbouw Betuwe Oost (2007), Uitvoeringsaanpak Herstructurering Glastuinbouw Huissen-Angerden.

- Stichting Innovatie Glastuinbouw en InnovatieNetwerk (2007), Toekomstsignalen.
- Stichting Innovatie Glastuinbouw en InnovatieNetwerk (2007), Work is gaming; work-life balance in de glastuinbouw van 2030.
- Stichting Innovatie Glastuinbouw en InnovatieNetwerk (2008), Nieuwe Nuts; duurzame bronnen – lokale business.
- ViA15 (2008), Startnotitie 'Betere bereikbaarheid door een robuust wegennetwerk in de regio Arnhem-Nijmegen'.

Interviews

Ten behoeve van de studie hebben interviews plaatsgevonden, waarin de volgende personen hun visie hebben uitgesproken over de ontwikkeling van de Oost-Betuwse tuinbouwsector:

- Dhr. H. Korfage	- Gemeente Lingewaard
- Dhr. H. de Vries	- Gemeente Lingewaard
- Dhr. I. Janssen	- Hortimea
- Dhr. H. Gertsen	- LTO Glaskracht
- Dhr. H. Vreman	- LTO Noord
- Dhr. P. Bakker	- Plantion (Veiling Oost Nederland)
- Dhr. C. Pieters	- Provincie Gelderland
- Dhr. P. Oei	- Stichting Innovatie Glastuinbouw
- Dhr. G. Langelaan	- Tuinder
- Dhr. J. van der Harg	- Tuinder

KEO dankt hen voor de medewerking aan het tot stand komen van het rapport.

Bijlage

Bij de berekening van de bruto toegevoegde waarde van de tuinbouwsector in Oost-Betuwe en de overige tuinbouwgebieden in Nederland is in de eerste plaats uitgegaan van de toegevoegde waarde zoals deze in de publicatie 'het Nederlandse agrocomplex 2007' van het Landbouw Economisch Instituut (LEI) is vermeld.

De toedeling aan respectievelijk Oost-Betuwe en de overige tuinbouwgebieden in Nederland heeft plaatsgevonden op basis van een interne Rabobank-database met daarin transacties tussen de bij Rabobank bankierende bedrijven, geaggregeerd naar gemeente en branche. Op deze wijze heeft Kennis en Economisch Onderzoek van Rabobank Nederland de ruimtelijke dimensie van handelsrelaties in de Nederlandse tuinbouwketen in kaart gebracht.

Om de omvang van de toegevoegde waarde in de primaire productie te berekenen, is tevens gebruik gemaakt van de landbouwtellingen van het CBS. De toegevoegde waarde is toebedeeld op basis van de gegevens uit 2005, zodat deze overeenkomen met de gegevens uit het Nederlandse agrocomplex van het LEI.

Colofon

Titel

Visie op tuinbouw in Oost-Betuwe

Ondertitel

Een transparante visie op de toekomstige ontwikkeling van de regionale tuinbouwsector

Datum

September 2008

Samengesteld door

drs. Gilbert Bal

In opdracht van

Rabobank Oost-Betuwe

Mede mogelijk gemaakt door

Gemeente Lingewaard

GIBO Groep

Greenport Arnhem-Nijmegen

Interpolis

LTO

Provincie Gelderland

Stadsregio Arnhem-Nijmegen

Contactadressen

Rabobank Oost-Betuwe

Postbus 62, 6680 AB Bommel

Tel. 0481-360400

communicatie@oostbetuwe.rabobank.nl

Rabobank Nederland

Directoraat Kennis en Economisch Onderzoek

UCP 515, Postbus 17100, 3500 HG Utrecht

Tel. 030 216 09 12

Het rapport staat ook op het Internet:

www.rabobankgroep.nl/kennisbank

www.greenportarnhemnijmegen.nl

Participanten

Rabobank Oost Betuwe

Rabobank Oost Betuwe is een dynamische bank tussen Arnhem en Nijmegen. Het werkgebied omvat (nagenoeg) de gemeenten Overbetuwe en Lingewaard. Wij zijn een bank die mede door de coöperatieve structuur dicht bij onze relaties staat. De food & agri-sector is van oudsher zeer belangrijk voor onze bank. Met een marktaandeel van ruim 84% zijn wij marktleider. De tuinbouwsector is een belangrijke bedrijfstak in ons werkgebied. Wij hebben ons altijd betrokken getoond bij de ontwikkelingen in de tuinbouw. Niet alleen bij de gebiedsontwikkeling van Bergerden, maar ook bij de uitwerking van de herstructurering van de bestaande tuinbouwlocaties. Naast deze ontwikkelingen leveren wij ook een bijdrage aan de duurzame ontwikkelingen in ons werkgebied. De Kas als energiebron en het project "Zonneterp" als voorbeeld. De complexiteit in de tuinbouwsector is hoog. Beslissingen over ontwikkelingen, zoals schaalvergroting en energiemangement in combinatie met duurzaamheid, vragen kennis, visie en zorgvuldigheid. In dat traject zijn wij de deskundige gesprekspartner en willen wij de tuinder begeleiden in de realisatie van zijn ambities. Deze ambities worden mede bepaald door de ontwikkelingsmogelijkheden in het gebied. Daarom zien we het belang in van een wetenschappelijk onderzoek hierover. Wij vertrouwen erop dat de uitkomsten van dit rapport bijdragen aan een intensieve samenwerking tussen alle betrokken partijen.

Greenport Arnhem Nijmegen

In de regio Arnhem-Nijmegen is aan de zuidzijde van Huissen het ultramoderne nieuwe kassencomplex Bergerden gevestigd. Door de combinatie van Bergerden met de reeds aanwezige tuinbouwbedrijven in het gebied is de centrumfunctie van de glastuinbouw in deze regio aanzienlijk versterkt. De herstructurering van de glastuinbouw in Huissen-Angeren staat nadrukkelijk op de politieke agenda. Samen met de uitbreiding van Bergerden wordt de aanpak van deze regionale ontwikkelingen van provinciaal belang geacht. In de Nota Ruimte is Bergerden als een van de tien Landbouwontwikkelingsgebieden aangewezen en maakt daarmee deel uit van Greenport Nederland. De nieuwe locatie is koploper voor innovaties op het gebied van energiewinning en waterhuishouding. Er hebben zich reeds vele tuinbouwbedrijven vanuit de regio en elders gevestigd. Het gebied kent veel bedrijven in de periferie die voor de tuinbouw actief zijn. Ter stimulering en verdere ontwikkeling van de tuinbouwcluster is Greenport Arnhem-Nijmegen vanaf 2004 als netwerkorganisatie actief. Het netwerk Greenport Arnhem-Nijmegen is dé spreekbuis van de tuinbouwketen in het gebied. Binnen de organisatie zijn veel ondernemers en bestuurders in een platform actief om uitvoering te geven aan het Tuinbouwketen Netwerkprogramma. Greenport Arnhem-Nijmegen weet zich in ruime mate

ondersteund door de Gemeente Lingewaard, Gibo Groep, Hortimea, Kamer van Koophandel, LTO-Noord, Plantion, Provincie Gelderland, Rabobank Oost Betuwe en de Stadsregio Arnhem-Nijmegen.

Interpolis

Interpolis heeft haar wortels in agrarische onderlinge verzekeringen en is mede vanuit haar coöperatieve signatuur sterk verbonden met de agrarische sector. Dit uit zich onder meer in verzekeringsproducten die specifiek gericht zijn op de agrarische sector. Ook onze overlegstructuur met de agrarische achterban in de vorm van sectorraden, onderstreept deze verbondenheid en versterkt de band met de sector. Dit is een waardevolle erfenis van onze coöperatieve structuur en biedt ons de mogelijkheid op een constructieve manier met onze klanten te communiceren, onder meer over de actuele ontwikkelingen in de sector. Wij zijn marktleider in de agrarische markt. Wij staan bekend om onze (technische) expertise en betrokkenheid met de agrarische sector. Met ons complete pakket schadeverzekeringen en aanverwante diensten leveren wij een optimale bijdrage aan de continuïteit van agrarische bedrijven in binnen- en buitenland. Belangrijke eigenschap hierbij is dat wij, bij onzekere gebeurtenissen en calamiteiten, achter de agrariër en achter de agrarische sector staan en altijd zoeken naar een oplossing die voor beiden een win-win situatie creëert.

Stadsregio Arnhem Nijmegen

De Stadsregio Arnhem Nijmegen werkt samen met de twintig regiogemeenten aan een aantrekkelijke, bereikbare en concurrerende stadsregio. Dat doet de stadsregio door samen met overheden, marktpartijen en maatschappelijke organisaties te werken aan de regionale agenda. Niet alleen plannen maken, maar vooral ook uitvoering geven aan de plannen. Mobiliteit, ruimte, wonen en werken staan daarbij centraal. De regio Arnhem Nijmegen en glastuinbouw zijn nauw met elkaar verbonden. Dat blijkt wel uit het Regionaal Plan waarin de regio haar visie op de ruimtelijke inrichting voor het gebied tot 2020 heeft beschreven. In dit plan staat expliciet dat er ruimte moet zijn voor de verdere ontwikkeling van glastuinbouw. Naast deze ruimtelijke relatie is er ook een overduidelijke economische relatie. In de Economische Agenda van de regio is innovatieve glastuinbouw namelijk benoemd als een van de 5 speerpunten waarin de komende jaren extra aandacht voor zal zijn. De verwachting is namelijk dat glastuinbouw een positieve impuls voor de regionale economie kan zijn. Met het feit dat glastuinbouw zowel in de ruimtelijke als economische plannen van de stadsregio voorkomt staat vast dat glastuinbouw nadrukkelijk op de agenda van de regio staat. Het onderzoek dat nu is uitgevoerd stelt de stadsregio in staat onze plannen verder vorm te geven. Het helpt niet alleen ons, maar ook de andere overheden en de glastuinbouwsector om samen te zorgen voor een rooskleurige en innovatieve toekomst voor deze sector.

De Provincie Gelderland

De provincie is de bestuurslaag tussen rijk en gemeente. Bij veel beleidsbeslissingen op haar grondgebied is de provincie in meer of mindere mate betrokken. De provincie heeft daarbij een rol als coördinator of regisseur en werkt nauw samen met rijk, gemeenten, waterschappen en tal van andere instellingen. Verder controleert de provincie onder meer de financiële huishouding van de Gelderse gemeenten, houdt ze toezicht op de waterschappen, ziet ze toe op naleving van milieuvergunningen en bemiddelt bij conflicten tussen inwoners en hun gemeente.

Een van de belangrijkste producten van de provincie is het streekplan. Het verschijnt eens in de tien jaar en legt de ruimtelijke ontwikkeling voor het Gelderse grondgebied vast. De gemeentelijke bestemmingsplannen moeten binnen het streekplan passen. Aan de andere kant moet het streekplan overeen komen met de rijksplannen.

De Provincie Gelderland zet zich in voor de ontwikkeling van duurzame tuinbouw in het Rivierengebied. Zij zet daarbij in op herstructurering van economisch verouderde glasopstanden en biedt het Streekplan ruimte voor concentratie van glastuinbouw in een beperkt aantal gebieden. De provincie ondersteunt ontwikkelingen op het gebied van verbetering van de ruimtelijke kwaliteit, duurzame energievoorziening en met het tuinbouwprogramma Betuwse Bloem de samenwerking tussen de tuinbouwclusters in het Rivierengebied op het gebied van logistiek, gebiedsbranding, onderwijs en innovatie.

De Provincie heeft belang bij het wetenschappelijk onderzoek. Het onderzoek kan helpen bij het afwegen van de risico's die zij (en andere partijen) neemt en bij het onderbouwen van de ontwikkelingsmogelijkheden van de tuinbouw.

Gemeente Lingewaard

De gemeente Lingewaard is centraal gelegen in het stroomgebied van Waal, Rijn en Linge, midden in het gebied van de stadsregio Arnhem-Nijmegen. Landelijk, goed bereikbaar en een prima woon- en werkklimaat zijn enkele kernachtige typering. Met de komst van een uitgestrekt tuinbouwgebied, bedrijventerreinen (o.a. specifiek gericht op de agribusiness) de Betuwelijn en de ontwikkeling van Vindex-locaties is de gemeente Lingewaard voortdurend in beweging. De komende jaren worden er nog honderden woningen gebouwd. Per 01-08-2008 had de gemeente 44.950 inwoners. . Lingewaard is van oudsher een tuinbouwgebied.

De gemeente heeft een traditionele band met de tuinbouwsector. De gemeentelijke overheid draagt zorg voor een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor ondernemers uit de tuinbouwketen en realiseert hiertoe gunstige randvoorwaarden zoals het beschikbaar stellen van vestigingslocaties (voor tuinders maar ook overige agribusinessbedrijven), aandacht voor bereikbaarheid e.d.. In het gemeentelijk economisch beleidsplan is de ontwikkeling van de tuinbouwsector als speerpunt aangewezen.

De gemeente wil haar strategische visie en beleid (en keuzes daarbinnen) baseren op een betrouwbare analyse en toekomsvisie op de tuinbouwsector. Het belang is om op basis van van het onderzoek toekomstscenario's te kunnen maken, beleid te evalueren en waar gewenst/mogelijk bij te stellen.

GIBO Groep Accountants en Adviseurs

GIBO Groep Accountants en

Adviseurs is een landelijke opererend

accountantskantoor met ruim 60 vestigingen in ons land. Op accountancygebied is de GIBO Groep marktleider in de agrarische sector. De GIBO Groep bestaat ruim 80-jaar en is vanaf het begin al gericht op de tuinbouwsector. De GIBO Groep concentreert de dienstverlening naar tuinders middels 'n zestal kantoren, waarbij in Elst het grootste kantoor is gevestigd met deze specifieke cliëntengroep.

De glastuinbouw is één van de aanjagers van de Nederlandse economie, die ook voor wat betreft innovatie duidelijk voorop loopt. In de interne beleidsnotitie van de GIBO Groep voor de komende jaren wordt naast de melkveehouderij de tuinbouwsector als speerpunt voor autonome groei genoemd. De forse kapitaalintensiviteit waarmee de sector te maken heeft eist een adequate informatievoorziening voor het (dagelijkse) financiële beleid. Hier ligt ook met name de uitdaging voor de GIBO Groep om de informatievoorziening en advisering up-to date te houden. Er gebeurt veel in deze sector, denk hierbij vooral aan het gebied van energiemanagement. Steeds staat de continuïteit van het tuinbouwbedrijf op de tocht, en telkenmale wordt van het management weer gevraagd om de adequate beslissing(en) te nemen om zodoende de continuïteit veilig te stellen.

Wij willen als GIBO Groep graag als vertrouwde partner de ondernemer met zijn onderneming met raad & daad ter zijde staan. De tuinbouw is en blijft voor de GIBO Groep een belangrijke doelgroep, waarin wij in de toekomst ook regelmatig de nodige investeringen zullen doen met betrekking tot de verdere ontwikkeling van de accountants- en adviesdienstverlening.

Rabobank

